

Norsk tidsskrift
for logopedi

Desember 2015
Årgang 61

Logo

PEDEN 415

ARTIKKEL/DEBATTINNLEGG

Norsk Tidsskrift for Logopedi er åpent for ulike faglige standpunkt. Meningsytringene som kommer frem i de ulike innleggene står dermed for forfatterens egen regning – og deles ikke automatisk av redaksjonen. Norsk Tidsskrift for Logopedi fungerer som meldingsblad for alle medlemmer av Norsk Logopedlag. Redaksjonen forbeholder seg retten til å bestemme utgivelsesdato for innlevert manuskript. Fra utgave 1-2013 vil alle fagartikler også publiseres på NLLs internettside. Der finner du også innholdsfortegnelse, redaktørens side, nytt fra styre og yrkesetisk råd.

Redaksjonen er svært glad for at du vil skrive i Logopeden. Hvis du følger noen praktiske og tekniske råd, sparer du redaksjonen for mye arbeid.

TEKNISKE RÅD

- 1) Artikkel inkludert overskrifter skal skrives i Times New Roman og enkel linjeavstand.
- 2) Ikke bruk bindestrek ved orddeling på slutten av en linje. Linjelengden i tidsskriftet er ikke det samme som i ditt dokument.
- 3) Avsnitt markeres med dobbelt linjeskift uten innrykk. Bruk linjeskift kun ved markering av avsnitt.

PRAKTISKE RÅD

- 4) Artikkelen innledes med hovedoverskrift.
- 5) Artikkelen overskrifter skal ikke være nummererte. I tillegg til hovedoverskriften skal det brukes overskrifter på to nivå.
- 6) Artikkelen skal ha en appetittvekker på ca. 50-70 ord. Bruk pkt. 12 og kursiv.
- 7) Kun litteratur som er brukt i artikkelen skal oppføres som kilde.
- 8) Lengden på artikkelen bør ikke overstige 5 sider i tidsskriftet. En side i tidsskriftet utgjør ca 830 ord. (5 sider utgjør ca 4200 ord). Trykkeriet gjør nødvendige tilpasninger.
- 9) Artikkelen skal ha en presentasjon av forfatter, faglig bakgrunn, nåværende arbeidssted, og epost-adresse, samt et bilde. Ca. 20-50 ord.
- 10) To eksemplarer av bladet sendes forfatteren(e) etter publisering. Adressen bladene skal sendes til må oppgis.
- 11) Bilder og logoer lagres i JPG, TIFF eller EPS i så stor oppløsning som mulig.
- 12) Alt sendes til redaktør på e-post logoped.m.kirmess@gmail.com

FAGFELLEVRURDERING

Norsk Tidsskrift for Logopedi er anerkjent som vitenskapelig tidsskrift. Dette innebærer at redaksjonen har system for fagfellevurdering av vitenskapelige artikler. Fagfellevurdering avtales med den enkelte artikkelforfatter. Materiellfrist for artikler som skal gjennom fagfelle er én måned før ordinær materiellfrist.

MATERIELLFRIST OG UTGIVELSER

1. februar, utgis 1. mars
1. mai, utgis 1. juni
1. september, utgis 1. oktober
1. november, utgis 1. desember

ANNONSEPRISER PR. 01.01.2016

1/1 (175 x 221 mm) side - kr. 3.100,-
2/3 (175 x 145 mm - 2 sp. x 221 mm) side - kr. 2.500,-
1/2 (175 x 109 mm - 3 sp. x 109 mm) side - kr. 2.300,-
1/3 (175 x 72 mm - 1 sp. x 221 mm) side - kr. 1.900,-
1/4 (175 x 53 mm - 86 x 109 mm) side - kr. 1.700,-
10% rabatt for fire annonser på rad som bestilles samtidig.
Annonser fra regionslag i NLL er gratis.

Grafisk formgiver kan være hjelpelig med utforming av annonsens utsende (faktureres separat).
Annonsekontakt: ingvildroste@hotmail.com

STYRET I NLL

Leder Solveig Skrolsvik
Olav Duuns vei 31
1472 Fjellhamar
nll.norsklogopedlag@gmail.com
Tlf.: 909 44 370

Nestleder Katrine Kvisgaard
Vækerøveien 98, 0383 Oslo
nll.norsklogopedlag@gmail.com

Kasserer Marianna Juujarvi
Midnattsolvegen 3
9024 Tomasjord
kassererNLL@gmail.com
Tlf.: 993 60 864

Sekretær Helmine Bratfos
Vogts gate 11, 0454 Oslo
helmineb.nll@gmail.com
Tlf.: 934 99 535

Styremedlem Signhild Skogdal
Marielund 35, 9006 Tromsø
signhild.skogdal@uin.no
Tlf.: 928 67 932

Varamedlem/nettansvarlig
Roger Steinbakk
Brunesveien 60, 3370 Vikersund
rogersteinbakk@gmail.com
Tlf.: 411 29 914

Varamedlem Karoline Hoff
karoline.hoff@statped.no

YRKESETISK RÅD

Leder Reichmann, Erik
Knattenvegen 7 a,
2005 Rælingen
nll.yrkesetisk@gmail.com
Tlf.: 996 21 601
Medl. Ingjerd Haukeland
Medl. Brit Sørland
Varamedl. Trine Lise Dahl

ORGANISASJONSUTV.

Leder Stine Brubak
Fetveien 2180
1910 Enebakkneset

stine.brubak@gmail.com

Tlf. 476 78 087

Medl. Kristin Hovstein Vanebo

Medl. Jorunn Skartveit Lemvik

Varamedl. Elisabeth Jørgensen

PEDAGOGISK UTVALG

Leder Elsebeth Højsgaard
Sjøvegen 36, 4120 Tau
elsebeth.hojsgaard@lyse.net

Tlf. privat: 51 74 66 18

Tlf. jobb: 51 74 30 20

Medl. Louise Rankin

Medl. Inger Lea

Varamedl. Kristin Ravndal

FAGUTVALGET

Leder Anne-Lise Rygvold
Grindbakken 26, 0764 Oslo
a.l.rygvold@isp.uio.no

Tlf.: 22 85 80 78

Medl. Monica I. K. Knoph

Medl. Marianne Klem

Varamedl. Gitte Gjerstad

NTL: NORSK TIDSSKRIFT FOR LOGOPEDI

Red. Melanie Kirmess

Lensmannsjordet 52,
1352 Kolsås, Tlf. 951 29 142

logoped.m.kirmess@gmail.com

Medl. Jannicke Vøyne

Medl. Ingvild Røste

SALGSREPRESENTANT

Monica Nakling
Sædalsvegen 71 A, 5099 Bergen
mnakling@online.no
Tlf.: 55 27 05 10 / 474 48 601

ARKIVAR

Arkivar Tina Kaasa

Arkivar

Anne Katherine Hvistendahl
anne.katherine.hvistendahl@statped.no

UTVALG FOR PRIVAT PRAKSIS

Leder Ole Petter Andersen
Marikosveien 20, 1715 Yven
opa@halden.net
Tlf.: 918 87 572

Medlem Jorunn Fiveland

Medlem Ole-Andreas Holmsen

Varamedlem Marit Grepperud

VALGKOMITÉ

Leder Elisabeth Berg
Kortbølgen 10, 9017 Tromsø
Tlf.: 77 67 68 35

Medl. Gunder Eliassen

Medl. Irmeli Oraviita

Varamedl. Bjørge Tullan Sve

LEDERE I REGIONSLAG

Bu-Te-Ve Siri Sandland
siri.buteve@gmail.com

Tlf.: 402 10 505

Akershus Brit Hauglund
brit.hauglund@online.no

Tlf.: 408 82 802

Oslo Live Günther
liveg.oll@gmail.com
Tlf.: 958 44 462

Møre Roms Bjarte Høydal
logopedlaget@gmail.com
Tlf.: 950 62 464

Agder Gro Nordbø
grosnord@online.no
Tlf.: 37 26 15 00

Hedm.Oppl.
Kristin Nordsveen Sulen
ksu@ringsaker.kommune.no
Tlf.: 62 33 65 00 / 976 90 542

Nordland Marit Grepperud
marit.grepperud@gmail.com
Tlf.: 470 12 314

Troms Fin. Berit Småbakk
beritsma@online.no
Tlf.: 911 82 401

Østfold
Cecilie E. Vinje
cecilie.vinje@hotmail.no
Tlf.: 996 37 211

Rogaland Sissel Galåen
sigala@online.no
Tlf.: 911 89 984

Trøndelag Trine Lise Dahl
trinelised@gmail.com
Tlf.: 995 42 063

Hord. SognFj
Cecilie Mohn
cecmohn@hotmail.com

Norsk Tidsskrift for Logopedi. Fagblad for medlemmer av Norsk Logopedlag.
Tidsskriftet har fire utgivelser pr. år, og sendes til alle medlemmer av Norsk Logopedlag.
Bladet er godkjent som vitenskapelig tidsskrift.

Redaktør:

Melanie Kirmess – Lensmannsjordet 52, 1352 Kolsås,
logoped.m.kirmess@gmail.com – Tlf. 951 29 142

Red.medl.:

Jannicke Vøyne – Tlf. 415 95 905 – j-voyne@online.no

Red.medl./annonser:

Ingvild Røste – Tlf. 480 57 974 – ingvildroste@hotmail.com

Norsk Logopedlags web-side: www.norsklogopedlag.no

Nettansvarlig: Roger Steinbakk – rogersteinbakk@gmail.com

Grafisk formgiver/Trykk: Lura Trykkeri AS

Forside: Harry Welten

Forsidefoto: Ketil Born/Samfoto

ISSN: 0332-7256

Kjære leser,

Nok et år nærmer seg slutten, for mange en tid til refleksjon over det som har vært, men også mye å se fremover til. Først og fremst ønsker vi i redaksjonen Monica Knoph lykke til med disputas 10. desember, noe som blir en høytidelig avslutning av et faglig spennende år.

I juni 2016 er det Landsmøte og etterutdanningskurs i Ålesund. Den lokale organisasjonskomiteen har jobbet med forberedelser allerede siden Tromsø og inviterer til en flott opplevelse ved Møre-kysten. Fagutvalget har som vanlig lagt ned mye arbeid for å kunne tilby et omfattende kurstilbud med sentrale nasjonale og internasjonale fagpersoner som gjenspeiler fagets bredde. Årets tema er tiltak, og det burde jo treffe en hver logoped. Fagområdene spenner over et stort spekter: språk- og språkløydansker, afasi og stemmevansker, med utgangspunkt i ulike faglige og personlige perspektiver. Kursprogrammet og praktisk informasjon finner du i denne utgaven av tidsskriftet. Hvis arbeids-givere i disse kanskje trangere økonomiske tider er litt tilbakeholdende, kan det argumenteres med at prisen for hele dette kurset, med et så høyt faglig nivå, er den samme som enkelte kurs i hovedstaden tar for én dag!

Om du trenger flere gode grunner for å få lov til reise til Landsmøtet, pleier faglig formidling være noe som teller høyt i mange institusjoner. Det er som vanlig mulig å bidra med kortforedrag – det kan omfatte alt fra forskning, praktiske erfaringer, enkeltkasus fra klinikken og mer. Det er også en fin mulighet til å formidle og å presentere resultater fra masteroppgaver, så her ønskes spesielt også nyutdannede logopeder velkommen til å sende inn forslag og abstrakt.

Landsmøtet er også anledningen for logopeder til å være med på å påvirke organisasjonen og faget vårt. Alle hovedmedlemmer har stemmerett, men det er bare ved fremmøte at man kan avgi sin stemme. I forbindelse med landsmøtet er det valg av ulike tillitsverv til logopedlagets styre og diverse utvalg. Har du lyst å bidra med noe for fellesskapet eller kjenner noen som kunne tenke seg et verv, men er for beskjeden til å foreslå seg selv – ta kontakt med valgutvalget ved Elisabeth Berg. For å være litt egennyttig – redaksjonen for tidsskriftet skal helst bestå av fire medlemmer og per i dag er vi bare tre. Så hvis du er interessert i å arbeide med faglige tekster, både skriving og lesing – så er det kanskje noe å prøve seg på?

Hvis du som leser føler at årets siste utgave er litt tynnere enn de siste, så er nok det et tegn på at vi ønsker oss og trenger flere bidrag – alt fra fagartikler, logopediske tips, referater og så videre. Kan det være noe for et nyttårsforsett? Vi opplever at mange logopeder er veldig beskjedne når det gjelder å dele egne ferdigheter, kunnskap og erfaring, og derfor kanskje ikke tør å sende inn bidrag. Vi vil derfor gjerne oppmuntre til å ta kontakt – redaksjonen er gjerne behjelpelig med alt fra å drøfte tema, komme i gang og gi tilbakemeldinger. Selve oppsettet tar trykkeriet seg av. I tillegg minner vi om muligheten for fagfellevurderte artikler, som følger en strengere faglig og metodisk vurdering gjennom eksterne profilerte forskere innen de ulike tema.

Vi går inn i en førjulstid som er preget av mer usikkerhet enn de siste årene, med blant annet økte terrortrusler i verden, en voksende flyktningestrøm og en endret økonomisk situasjon i Norge. Referatet fra CPLOL-møtet fokuserer blant annet på arbeidet rettet mot flyktninger. Mange logopeder vil før eller siden møte personer med

språk-, tale-, stemme- og kommunikasjonsvansker eller svelgevansker som kommer fra utsatte områder og med hver sine

personlige erfaringer som også kan påvirke hvordan logopedisk arbeid kommer til å arte seg. En av artiklene i denne utgaven fokuserer på trivsel, mestring og leseferdigheter mellom majoritetsspråklige og minoritetsspråklige barn og unge. Selv om utvalget representerer bare et lite stykke Norge, kan man allikevel reflektere over aktualiteten for ens eget bosted.

Tenk om vi etterhvert kunne få flere logopeder med pashto, urdu, tamilsk, arabisk, polsk, persisk eller andre morsmål? Behovet for flerspråklige logopeder vokser stadig fortere i vårt multikulturelle samfunn. Sett fra Universitetet i Oslo er det derimot fortsatt minimalt med logopedstudenter med annen språklig bakgrunn. Godkjenning av internasjonale utdannelse er heller ikke alltid lett med hensyn til ulik oppbygginger som for eksempel 3-4-årig høyskole eller 5-årig master. I tillegg kommer kravet om å kunne fremvise gode norskkunnskaper for å kunne bli medlem i Norsk logopedlag og kunne utøve faget. Kvalitetskravene er viktig for å sikre at brukere skal få et faglig forsvarlig tilbud.

Redaksjonen vil gjerne benytte anledning til å takke alle medarbeidere ved Lura trykkeri, så vel som NLLs styre og alle bidragsytere for godt samarbeid i år. Vi ønsker alle våre lesere en fredfull desembermåned og et godt nytt år!

Med vennlig hilsen

Monica Knoph

Høsten er over, og vinteren er i anmarsj. Styret kan se tilbake på en travel høst med mange interessante og spennende oppgaver. Vi har blant annet hatt møter med Fagutvalget, Organisasjonsutvalget og Pedagogisk utvalg siden forrige utgave av tidsskriftet. I møter med utvalgene har vi drøftet ulike saker, deriblant videre organisering av NLL. Fram mot neste landsmøte, skal de ulike råd og utvalg se på sine funksjoner i organisasjonen, og eventuelt komme med forslag til endringer. Kanskje er tiden moden for at kan vi løse oppgaver på en annen måte enn da de ulike råd og utvalg ble opprettet. Samfunnet har endret seg betraktelig, ikke minst innenfor teknologi. Det som var siste nytt i går, er ofte svært gammelt nytt i dag. Der vi før måtte søke informasjon i bøker og tidsskrifter, kan vi nå koble oss opp på internett, og finne uendelig mye oppdatert informasjon i løpet av kort tid. Vi bør se vårt videre arbeid i lys av dette. Kanskje har noen av våre oppgaver rett og slett blitt utdaterte. Helt sikkert er det i hvert fall, at der vi før måtte bruke skrivemaskin, rettetast, penn, papir og post, har den teknologiske utviklingen gitt oss nye og trolig bedre arbeidsverktøy. Dette er forhold som bør vektlegges i det videre arbeidet med utviklingen av vår organisasjon.

Jevnlig mottar vi eposter fra våre medlemmer om medlemskap, utdanning, logopeders arbeidsfelt, lønsspørsmål, arbeidstid og andre relevante spørsmål. Vi får også henvendelser fra utenlandske studenter og logopeder som ønsker svar på ulike spørsmål. Som en faglig interesseorganisasjon, er det mange spørsmål NLL ikke har forutsetninger til å svare på. Noen spørsmål er utenfor det en interesseorganisasjon kan gi svar på. Styrets medlemmer arbeider kontinuerlig med å svare på alle typer henvendelser, via telefon, epost og på NLLs Facebookside. Vi ser også at det er viktig å jobbe for å styrke logopedifaget og for å sette fokus på logopediske tjenester i samfunnet. Et eksempel på dette, er at NLL er invitert til å delta på en workshop om ansvar og oppgaver på rehabiliteringsfeltet etter kommunereformen.

I høst har Privat utvalg gjort en god jobb med å prøve ut ulike programvarer for elektronisk oppgjør fra Helfo. Vi har lagt ut informasjon om de ulike programvarene som NLL anbefaler på vår hjemmeside og på vår Facebookside. Vi opplever likevel at flere av våre medlemmer tar kontakt, fordi de er usikre på hva Helfo forventer og/eller forlanger. Helfo har sendt ut

informasjon til alle logopeder som leverer refusjonskrav, og vi oppfordrer våre medlemmer til å lese denne informasjonen.

Våre to CPLOL-delegater har vært på CPLOL-møte i Praha denne høsten. Referat fra dette møtet kan dere lese på side 24 i dette tidsskriftet.

NLL blir også representert med to styremedlemmer på SITS-kongressen i Stockholm. SITS – Svensk Intresseförening för Tal & Språk – endret sitt navn fra SFFL ved forrige landsmøte. Vi ser fram til å delta på denne kongressen.

I skrivende stund planlegger vi høstens siste styremøte, som skal avholdes i Ålesund. Der skal vi ha møte med arrangementskomiteen for LM2016. Vi håper at så mange som mulig har anledning til å delta på landsmøtet, og på Etterutdanningskurset 2016. Fagutvalget har presentert nok et flott program, og vi oppfordrer våre medlemmer til å sette av tid til etterutdanning og sosialt samvær i Ålesund 9.–12. juni 2016.

Planlegging av Utdanningskonferansen 2016 blir også en del av vårt styrearbeid i Ålesund. Fagutvalget har gjort en god jobb i forberedelsen til Utdanningskonferansen, og vi håper at så mange som mulig av de inviterte vil delta på denne konferansen i januar 2016.

Styret vil takke alle som har bidratt i NLLs arbeid i året som har gått. Det blir lagt ned mange timer med frivillig arbeid, og vi ønsker å takke hver og en av dere for den jobben dere gjør!

Med dette ønskes alle våre medlemmer en riktig god jul og et godt nyttår!

Solveig Skrolsvik, leder NLL

Solveig Skrolsvik

Leder

NORSK
LOGOPEDLAG

nll.norsklogopedlag@gmail.com

Sjekk mail i desember!

Faktura for medlemskap og abonnement i 2016 blir sendt i midten av desember via e-post. Faktura heter: «Faktura fra Norsk Logopedlag» avsender er Økonomibistand med adresse *invoice@okonomibistand.no*

Betalingsfrist er den 31.01.2016.

Hvis du har spørsmål angende faktura eller har ikke mottatt den, send mail til *kasserernll@gmail.com* eller ring kasserer Marianna Juujärvi 99360864. Hvis du ikke har e-postadresse vil faktura bli sendt i posten. Vi anbefaler at dere alle sammen skaffer dere e-postadresse slik at vi kan redusere utgifter til fakturering.

Hilsen Marianna Juujärvi, kasserer NLL

KOMMUNIKASJON for voksne med afasi

Cognita utvikler og selger hjelpemidler til mennesker med kognitive utfordringer. Vi er opptatt av at du, og den du bryr deg om, skal kunne kommunisere og bli forstått.

Våre hjelpemidler kan tilpasses individuelle ferdigheter og preferanser:

01. COGNITASS:

Enkel programvare for allsidig kommunikasjon med tekst, symboler og bilder.

02. GRID:

Kommunikasjonsoppsett for de som trenger bilder istedenfor eller i tillegg til tekst.

03. PREMIUM AFASI:

Et moderne verktøy for kommunikasjon direkte mellom bruker og kommunikasjonspartner.

Tlf: 22 12 14 50
mona@cognita.no
www.cognita.no

Cognita AS
Oscarsgate 7
0352 Oslo

Tekniske hjelpemidler for personer med taleflytvansker: Hva er det?

NAV Hjelpemidler og tilrettelegging (NAV Hjelpemiddelsentral Hordaland) har ansvaret for en forsøksordning som tilbyr tekniske hjelpemidler for personer med taleflytvansker. Utprøving av apparat og oppfølging av personer i målgruppen for ordningen utføres i samarbeid med Statped vest og Statped sørøst. Delaktig i samarbeidet, og denne artikkelserien, er: Fra NAV: Aina Vedvik Omdal (koordinator for taleflytforsøksordningen, NAV Hjelpemiddelsentral Hordaland, aina.omdal@nav.no) og Iselin Stellberg (koordinator for taleflytforsøksordningen, NAV Hjelpemiddelsentral Hordaland, iselin.stellberg@nav.no). Fra Statped: Ane Hestmann Melle (logoped/rådgiver, ane.hestmann.melle@statped.no), Kirsten Howells (logoped/rådgiver, kirsten.howells@statped.no), Malin Dalby (logoped/rådgiver, malin.dalby@statped.no), Ragnhild Rekve Heitmann (logoped/seniorrådgiver, ragnhild.r.heitmann@statped.no), Siv Andresen (logoped/rådgiver, siv.andresen@statped.no), Åse Sjøstrand (logoped/ rådgiver, ase.sjostrand@statped.no).

Fra venstre: Iselin Stellberg, Siv Andresen, Kirsten Howells, Malin Dalby, Ragnhild Rekve Heitman og Åse Sjøstrand. Ane Hestmann Melle og Aina Vedvik Omdal var ikke til stede da bilde ble tatt.

Innledning

Dette er den andre i en serie av i alt tre artikler om tekniske hjelpemidler for personer med taleflytvansker. Taleflytvansker omfatter stamming og løpsk tale. Når vi videre nevner de to vanskene gjøres det med en forståelse om at taleflytvansker kan være svært sammensatte. En taleflytvanske kan være en kommunikasjonsvanske som ikke bare gjør seg gjeldende når en person snakker, men kan også være definerende for valg en person gjør knyttet til jobb, familie og for personens identitet (Shapiro, 2011, Yairi & Seery, 2011). I Logopeden 3/15 ble det gitt en presentasjon av tekniske taleflythjelpemidler, som tilbys i en forsøksordning i regi av NAV Hjelpemiddelsentral Hordaland og Statped. Denne artikkelen omhandler effekt av disse hjelpemidlene. Vi vil først gi en oppsummering av tidligere forskning på feltet og si noe om hva som menes med effekt i denne sammenheng. Deretter vil vi forsøke å besvare det store spørsmålet: virker tekniske hjelpemidler for deltakerne?

Bakgrunn

NAV Hjelpemiddelsentral Hordaland har siden 2012 hatt

hovedansvaret for en forsøksordning hvor målet er å finne ut om tekniske hjelpemidler bør tilbys til personer med taleflytvansker. Denne forsøksordningen avsluttes i utgangen av 2015 og vil bli evaluert. Hva utfallet av ordningen blir, vil først være klart på nyåret. De tekniske hjelpemidlene i ordningen er apparater med Auditory Altered Feedback-teknologi (AAF). I den kommende teksten vil vi benytte *tekniske hjelpemidler* og AAF om hverandre. Apparatene fungerer slik at personen som bruker det, får høre sin egen stemme som et forsinket ekko gjennom Delayed Auditory Feedback (DAF). Dette kan brukes alene, eller i kombinasjon med Frequency Altered Feedback (FAF), hvor stemmens frekvens endres, og personen hører sin egen stemme returnert enten lysere eller mørkere. De av deltakerne, som etter utprøving av hjelpemiddelet hos logoped ved Statped ønsker å videre prøve ut dette i hverdagen, får mulighet til det. Deltakerne følges opp med samtaler, oppfølgingsspørsmål og spørreskjema. Det er funn fra utprøvingsdagen og regelmessige oppfølginger i løpet av et år som presenteres her.

Totalt har 86 personer søkt om teknisk taleflythjelpemiddel

i perioden fra 2012 til dags dato, med kjønnsfordelingen 18 kvinner og 68 menn. Dette er personer i alderen 18 til 69 år. De som har fått innvilget sin søknad, er personer som er i jobb / har jobbrelatert oppfølging, eller tar høyere utdanning. Utviklingen viser en økning i antall søkere fra 6 personer i 2012 til 33 personer hittil i 2015. Av disse er de fleste personer som stammer, noen har også løpsk tale, og noen få har bare løpsk tale.

Tidligere forskning

Det kanskje viktigste spørsmålet en logoped og en person med taleflytvansker ønsker svar på når det kommer til AAF-teknologi, er om det har en effekt. Virker det? Så langt finnes det ikke et enkelt svar, og det er stor variasjon i resultatene i eksisterende forskning. For det første avhenger svaret av hvordan man definerer effekt. En avgjørende faktor er tid; hvor lenge skal effekten opprettholdes før man kan snakke om reell effekt? Her spriker forskningen, og det har vist seg vanskelig å finne tydelig evidens for stabil effekt over måneder og år (Pollard, Ellis, Finan & Ramig, 2009), selv om noen forskere hevder å ha funnet dette (Armson, Kieft, Mason & de Croos, 2006; Van Borsel, Reunes & Van den Bergh, 2003). En annen faktor man bør ta hensyn til i spørsmålet om effekt, er taleflytvanskenes situasjonsspesifikke natur. Det at taleflytvanskene ofte varierer i stor grad med hvilken situasjon personen befinner seg i, gjør at valg av situasjon er avgjørende for hvilken effekt man finner. En forsiktig oppsummering av tidligere forskning kan si at AAF gir best effekt på høytlesing og minst effekt i naturalistiske sosiale situasjoner med mange personer involvert. Mye av kritikken mot eksisterende forskning sier nettopp det at studiene i for stor grad har fokusert på effekt «i klinikken» heller enn hverdagslige situasjoner (Lincoln, Packman & Onslow, 2006).

Det forutsettes kjent for leseren at det i faglitteraturen ofte skilles mellom primære og sekundære aspekt ved taleflytvansker (Guitar, 2014). Disse to aspektene må også tas med i vurderingen når det er snakk om effekt. De fleste vil være enige om at dersom den som stammer har effekt av AAF, vil dette kunne observeres i form av bedre taleflyt. Dette er derimot ikke alltid tilfelle. En av tendensene i den forskningsmassen som finnes på temaet, er at det ikke alltid er sammenheng mellom hvor tilfreds personen som stammer er med apparatet, og hvor stor effekt det har på de primære symptomene på stammingen: Taleflyten (Pollard, Ellis, Finan & Ramig, 2009). En måte å evaluere effekt på kan dermed være ved bruk av selvrapporteringsskjemaer som måler graden av negative følelser, flukt- og unngåelses-

adferd relatert til taleflytvanskene. Det kan virke som om AAF-verktøyet kan ha en positiv effekt på disse sidene ved vanskene også der bruddene i taleflyten ikke har blitt redusert i mengde eller styrke. Hvordan skal man da tolke resultatene: Er det her snakk om en reell effekt? Er det fagpersonen, logopeden eller den som lever med taleflytvanskene som skal definere effekt? Bør man som logoped anbefale en person som stammer å bruke et slikt verktøy på bakgrunn av en subjektiv opplevelse av effekt?

Effekt i forsøksordningen

Vi har ingen sikre svar på spørsmålene over. I det kommende vil vi imidlertid vie plass til de ulike typene effekt vi selv har sett og fått beskrevet i løpet av forsøksordningen. Når vi snakker om tendenser nedenfor er det disse observasjonene og tilbakemeldingene vi har tatt utgangspunkt i. Det gjenstår å analysere resultatene statistisk. Vi håper at disse beskrivelsene kan bidra til å nyansere bildet noe.

Effekt på utprøvningsdagen

I forsøksordningen deltar brukeren på en utprøvningsdag der han eller hun får prøve det tekniske hjelpemiddelet for første gang, sammen med en logoped fra Statped. Vår erfaring fra kartlegging og observasjoner er at flere deltagere i forsøksordningen opplever apparatet med AAF-teknologi positivt på utprøvningsdagen. Hos noen deltakere hører vi en tydelig reduksjon i stammings hyppighet eller sværhetsgrad, mens andre reagerer spontant positivt og forteller at det er lettere å prate. Andre opplever imidlertid apparatet forstyrrende. Noen er mer ambivalente til tekniske hjelpemidler, eller tanken på å jobbe for å minske stammingen. Dette stemmer overens med tidligere forskning som har funnet at effekten oppleves veldig forskjellig fra person til person og at personens subjektive opplevelse ikke nødvendigvis henger sammen med innvirkningen på taleflyten (Pollard, Ellis, Finan & Ramig, 2009).

Langsiktig effekt

Det er den langsiktige effekten som er av størst interesse for oss, og her er spørsmålet «Hva er effekt?» spesielt relevant. Med de voksne deltakerne i forsøksordningen har vi valgt å fokusere på personens subjektive opplevelser av snakkesituasjoner og hvordan AAF spiller inn, heller enn en objektiv måling av mengde flyt og ikke-flyt i talen. Dette fordi vi mener at økt taleflyt ikke nødvendigvis fører til forbedret kapasitet til å delta i ulike snakke- og sosiale situasjoner, glede i kommunikasjon eller forbedret livskvalitet. En subjektiv opplevelse av AAF kan ha mer å si for hvordan personen opplever, og oppfører seg i, hverdagen.

Flere deltagere rapporterer om positiv opplevd effekt. Av disse bruker noen apparatet regelmessig eller daglig over lengre tid. I hvilke situasjoner og hvor ofte deltakerne bruker apparatet, er imidlertid svært varierende. Det må også nevnes her at tilbakemeldingene antakelig er noe skjevfordelt da deltakerne som gir flest tilbakemeldinger er de som får mest utbytte av apparatet. Det er noen deltagere i prosjektet som ikke gir tilbakemeldinger, og det er nærliggende å anta at mangelen på respons skyldes at de ikke bruker apparatet lenger. Samtidig har vi fått tilbakemeldinger fra noen deltagere som var begeistret for apparatet på utprøvningsdagen, men senere rapporterte at de brukte apparatet lite over tid. Årsakene til det er blant annet at apparatet opplevdes «for synlig» eller at AAF ble «mer forstyrrende enn hjelpsomt». Det finnes også noen få deltagere som har levert apparatet tilbake, enten fordi de ikke opplever det nyttig eller fordi personen ikke lenger opplever å ha behov for det. For eksempel beskrev en person apparatet som at det «hang og slang» fordi jobben hans krevde en del fysisk arbeid, og det ble mer i veien enn det var til hjelp.

Ulike beskrivelser av opplevd effekt

Det finnes tre hovedtendenser i selvrapporteringen fra de deltakerne som leverer positive tilbakemeldinger: 1) økt trygghet før og under snakkesituasjoner; 2) en opplevelse av økt taleflyt, dvs. mindre stamming; og 3) bruk av AAF som et slags påminnelsesverktøy for de som ønsker å bruke taleteknikker. Sitatene under beskriver hvordan noen deltagere opplever nytteverdien av AAF:

«I situasjoner jeg ikke har klart før, har jeg en innstilling på at dette klarer jeg. Etter ca. 15 sekunder med [apparatet] på føler jeg meg mer komfortabel. Det kan være et slags sikkerhetsnett. Jeg tror den hjelper meg med å slappe av fysisk sett, og når jeg slapper av, stammer jeg mindre.»

«Det er en sånn trygghet når jeg har den på.»

«Nytten av at jeg bruker det fører til at jeg får en bedre flyt i samtalene jeg foretar meg, og jeg er mindre nervøs for å begynne å prate.»

«Jeg kan snakke roligere når jeg bruker apparatet.»

«Nytte fordi noe av anstrengelsen under stammingen blir borte.»

«Jeg bruker [apparatet] litt mer aktivt for å minne meg på hvordan jeg skal snakke.»

Situasjonsbetinget effekt

Flere deltakere beskriver enkeltsituasjoner hvor de foretrekker å bruke hjelpemiddelet, eller hvor de opplever god effekt. En sier det slik: «Jeg har stor nytte av apparatet i en konkret situasjon på jobb hvor jeg har begrenset taletid. Men jeg bruker aldri apparatet ellers på jobb eller i sosiale situasjoner». Det er til nå imidlertid ikke identifisert noen tendenser i datamaterialet når det kommer til hvilke situasjoner effekten av de tekniske hjelpemidlene er mest fremtredende. Ulike personer kan oppleve AAF nyttig og unyttig i den samme situasjonen. Noen deltagere rapporterer f.eks. om positiv effekt av AAF under telefonsamtaler, mens andre opplever det ubehagelig å bruke AAF mens de snakker i telefonen. Noen bruker det når de skal treffe nye personer i sosiale sammenhenger, mens andre aldri har det på sammen med flere mennesker. Det er flere som rapporterer om positiv effekt ved bruk av apparatet under framføring eller i strukturerte gruppesamtaler i utdannings- eller jobbsammenheng.

Opplevde utfordringer med tekniske hjelpemidler

Igjen finner vi et mangfold av opplevelser, og det som oppleves utfordrende av noen, oppleves ikke problematisk av andre. Likevel finnes det noen foreløpige tendenser i materialet. Det er for eksempel flere som rapporterer at de ikke bruker apparatet i situasjoner med mye bakgrunnsstøy, enten fordi de ikke kan høre feedbacken, eller fordi det er overveldende å få bakgrunnsstøy returnert. En utfordring, som kan være spesielt relevant for den logopediske oppfølgingen, er at flere rapporterer at de må være oppmerksomme og konsentrere seg om feedbacken hvis de skal oppleve positiv hørbar effekt. Og som en av deltagerne skriver, «dette kan være slitsomt i lange perioder».

Avslutning

Det bildet vi sitter igjen med etter å ha møtt nærmere 80 deltakere i forsøksordningen, og før det er gjort en formell evaluering av prosjektet, er at det er noen som opplever tekniske hjelpemidler nyttig i hverdagssituasjoner og som bruker det regelmessig over tid. Andre opplever det ikke nyttig, eller ikke nyttig nok, til å ta det i bruk på daglig basis. På hvilken måte tekniske hjelpemidler oppleves nyttig, og i hvilke situasjoner apparatene tas i bruk, varierer fra person til person. Mange av de som opplever hjelpemidlene nyttig, rapporterer at de må brukes aktivt for å oppnå en god effekt. Dette vil si at AAF-teknologi ikke er noe enkel løsning, og at det krever innsats fra brukeren. Basert på foreløpige tilbakemeldinger i prosjektet er det ikke mulig å trekke konklusjoner om hvem som kan oppleve nytte av slike hjelpemidler og på hvilken måte. Hver

enkelt må prøve det ut selv, i ulike situasjoner, for å finne ut om det er noe for dem. I neste, og siste artikkel, vil vi sette fokus på hvordan logopeder kan inkludere AAF i oppfølging av personer med taleflytvansker.

Referanser

- Armson, J., Kieft, M., Mason, J. & De Croos, D. (2006). The effect of SpeechEasy on stuttering frequency in laboratory conditions. *Journal of Fluency Disorders*, 31, 137-152. doi:10.1016/j.jfludis.2006.04.004
- Guitar, B. (2014). Stuttering. *An Integrated Approach to Its Nature and Treatment* (4 utg). Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins
- Lincoln, M., Packman, A. & Onslow, M. (2006). Altered auditory feedback and the treatment of stuttering, A review. *Journal of Fluency Disorders*, 31, 71-89. doi:10.1016/j.jfludis.2006.04.001
- Pollard, R., Ellis, J., Finan, D. & Ramig, P. (2009). Effects of the SpeechEasy on objective and perceived aspects of stuttering: A 6-month, Phase I clinical trial in naturalistic environments. *Journal of Speech, Language and Hearing Research*, 52, 516-533. doi: 10.1044/1092-4388 (2008/07-0204)
- Shapiro, D.A. (2011). *Stuttering intervention - A Collaborative Journey to Fluency Freedom* (2 utg.). Austin, Texas: Pro.ed.
- Van Borsel, J., Reunes, G. & Van den Bergh, N. (2003). Delayed auditory feedback in the treatment of stuttering: Clients as consumers. *International Journal of Language and Communication Disorders*, 38 (2), 119-129. doi: 10.1080/1368282021000042902
- Yairi, E. & Seery, C. H., (2011) *Stuttering: foundations and clinical applications*. Boston: Pearson.

Lettles-

av Odd Haugstad bøker

"Elgen Svea"
(Kjærlighet mellom et menneske og et dyr)
kr. 158,-

"Lesebok"
(10 stk á 10 sider)
á kr. 30,-
10 stk: kr. 300,-

1. trinn

"Lese-lek"
(5 stk á 10 sider)
á kr. 30,-
5 stk: kr. 150,-

1. trinn

"Lese-gøy"
(15 stk á 15 sider)
á kr. 30,-
15 stk: kr. 450,-

2. trinn

"Les mer"
(10 stk á 50 sider)
á kr. 40,-
10 stk: kr. 400,-

3.-4. trinn

SAMLET: kr. 1558,- (41 bøker)

Fraktfritt tilsendt til gjennomsyn.

15% rabatt ved bestilling fra forlaget.

Forfatteren Odd Haugstad er logoped og cand.pæd.spec. med spesialkompetanse på lesing og leseprosesser.

www.pedforlag.no

Postboks 1043 – 4687 Kristiansand – Tlf: 92 66 29 45 – Telefax: 38 04 55 52

Mestring og trivsel hos elever med minoritetsbakgrunn i skoler der majoritetsspråklige elever er i flertall

Innledning

I litteraturen er det godt dokumentert at det er et gap mellom minoritets-ungdoms holdninger til skole og deres skoleprestasjoner (D' Hondt, Van Praag, Stevens, & Van Houtte, 2015, Downey 2008, Heath, Rothon, & Kilpi 2008). Samtidig som ungdom med ikke-vestlig minoritetsbakgrunn ofte har en positiv innstilling til skole og utdanning, sliter de ofte faglig (D' Hondt med flere 2015).

Wiborg med flere (2011:21) konkluderer med at elever med ikke-vestlig innvandringsbakgrunn i Norge har lavere karakterer og skårer dårligere på nasjonale prøver enn elever uten innvandringsbakgrunn og elever fra andre vestlige land. Dette støttes av Krange og Bakken (1998) som viser til at elever med foreldre fra ikke-vestlige land får dårligere karakterer i den norske grunnskolen enn andre, og Opheim, Gjerustad og Sjaastad (2013) som konkluderer med at elever fra ikke-vestlige land skårer gjennomgående dårligere enn andre elever rent faglig.

Det å få undervisning på et språk man ikke mestrer godt nok, byr naturlig nok på store utfordringer. Når Melby-Lervåg og Lervåg (2014) konkluderer med at det å lære to språk samtidig er mer krevende enn å bare lære ett språk, viser de til at utfordringen er størst for barn som bruker et annet språk hjemme. Dette begrunnes med at tospråklige elever ofte har et dårlig-

ere ordforråd på det språket som brukes på skolen enn det deres enspråklige medelever har. Siden språklig kompetanse er tett knyttet opp mot lese- og skriveferdigheter, er det lett å forstå at elever som ikke mestrer undervisningsspråket godt nok står i fare for å bli hengende etter i forhold til sine jevnaldrende rent faglig.

I mange kommuner i Norge i dag ser vi at antall elever med språklig minoritetsbakgrunn øker, og i Oslo viser statistikken for 2014-2015 at ved 60 av byens 141 skoler har halvparten, eller flere enn halvparten av elevene et annet morsmål enn norsk og samisk. Det har i denne forbindelse vakt stor oppmerksomhet i media at mange etniske norske elever har søkt skolebytte, fordi de mener språkmiljøene ved disse skolene ikke blir gode nok når majoriteten av elevene ikke har undervisningsspråket som morsmål. Det er selvsagt flere etiske problemstillinger knyttet til dette, men et vesentlig spørsmål er hvorvidt dette også fører til økende forskjeller med tanke på kvalitet og innhold i den norske skolen.

I denne forbindelse er det verdt å merke seg at i en større studie blant grunnskoleelever i Norge som hadde gjennomført nasjonale prøver i lesing, regning og engelsk på 5. og på 8. klassetrinn, finner Grøgaard (2012) i fylker utenfor Oslo at verken elever med minoritetsbakgrunn fra ikke-

Marie-Lisbet Amundsen

Dosent i pedagogikk ved Høyskolen i Vestfold og Buskerud. Utdannet cand. paed.spec./logoped.

Hun har lang erfaring som pedagogisk-psykologisk rådgiver/logoped, og spisskompetanse knyttet til barn, unge og voksne med sammensatte lærevansker og sosiale og emosjonelle vansker.

Epost: Marie.L.Amundsen@hvv.no

Per E. Garmannslund

er cand.polit med hovedfag i pedagogikk. Han er tilsatt som førstelektor ved institutt for pedagogikk ved Universitetet i Agder hvor han arbeider som studiekoordinator for PEL faget i grunnskolelærerutdanningen.

Epost: per.e.garmannslund@uia.no

vestlige land eller majoritetselevne faglig sett har fordel av å tilhøre skoler der andelen elever med minoritetsbakgrunn overskrider tjue prosent. Samtidig konkluderer han med at både majoritets- og minoritetselevne profiterer på en andel ikke-vestlige etterkommere i klassen så lenge antallet ikke overstiger elleve til tjue prosent av elevgruppen (Grøgaard 2012:48). Årsakssammenheng i denne forbindelse er ikke klarlagt, men det er nærliggende å tenke at dersom en

relativt høy andel elever i en skoleklasse ikke mestrer undervisningsspråket godt nok, vil dette redusere kvaliteten på språkmiljøet i den aktuelle klassen.

Med bakgrunn i disse funnene ønsket vi i denne studien å se om det er sammenhenger mellom språklig bakgrunn og faktorer som vi vet har betydning for kvaliteten på skoletilbudet. I denne sammenheng har vi valgt å se på mestring, sosial- og faglig trivsel, bruk av utsettelsesatferd, lese-motivasjon og lesekompetanse. Utgangspunktet for studien er følgende problemstillinger:

- Er det sammenheng mellom sosial- og faglig trivsel, bruk av utsettelsesatferd og leseferdigheter hos elever med minoritetsspråklig bakgrunn og majoritets elever?
- Er det forskjell i forhold til opplevelse av sosial- og faglig trivsel, bruk av utsettelsesatferd og lesekompetanse hos elever med språklig minoritetsbakgrunn og majoritets elever?

Metode

Elever i ungdomstrinnet i tre mellomstore kommuner i Norge deltok i undersøkelsen. Utvalget består av 916 elever fra åttende til tiende klasse, henholdsvis 466 gutter og 450 jenter. Av dette utvalget er det 72 elever som snakker et annet språk hjemme enn det de gjør på skolen.

Selv om kjønnsfordelingen blant elevene med språklig minoritetsbakgrunn er relativt jevn, utvalget består av 42 gutter og 30 jenter, er utvalget likevel så lite at vi mener det ikke vil være hensiktsmessig å skille på kjønn.

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD) ga tilatelse til at studien ble gjennomført, og vi har fulgt forskningsetiske retningslinjer. Studien er basert på frivillig samtykke og anonymitet, og skolene sendte informasjonsskriv til de foresatte i forkant.

Studien ble gjennomført som en web-basert spørreundersøkelse, gjennomført på skolene ved hjelp av en åpen lenke til undersøkelsen. Elevenes anonymitet er dermed ivaretatt ved at verken e-post eller IP-adresser kan tilbakeføres til den enkelte. Ingen foreldre valgte å reservere seg mot at deres barn deltok på studien. Fraværet på de aktuelle gjennomføringsdagene var lite, maks opp mot fem prosent av

elevgruppen, noe som betyr at svarprosenten ikke er lavere enn 95 prosent.

Spørreskjemaet består av tilsammen fem bakgrunnsvariabler (trinn, kjønn, språklig bakgrunn, karakter norsk skriftlig hovedmål og karakter norsk muntlig) og 34 enkeltspørsmål. Både i norsk skriftlig og muntlig skårer minoritets elever noe svakere enn majoritets elever, jf. tabell 1. Det er en marginal forskjell i standardavvik i norsk skriftlig mellom majoritet- og minoritets elever og et noe større standardavvik i norsk muntlig.

Tabell 1. Gjennomsnittskarakter norsk hovedmål skriftlig og muntlig - fordelt på majoritet og minoritet

		Norsk skriftlig	Norsk muntlig
Majoritet	Gjennomsnitt	3,97	4,12
	Standardavvik	0,89	0,89
Minoritet	Gjennomsnitt	3,50	3,72
	Standardavvik	1,05	1,21

Ti av spørsmålene dreier seg om lese- og skriveferdigheter, ti spørsmål dreier seg om trivsel, og de siste fjorten om lesekompetanse og læringsstrategier. I denne studien har vi fokusert på språklig bakgrunn, samt fem av de latente variablene: sosial trivsel, faglig trivsel, utsettelsesatferd, lese-motivasjon og lesing. Elevene kunne velge mellom fem svaralternativ (helt uenig/uenig/verken-eller/enig/helt enig).

Oversikt over de latente variablene med gjennomsnittsverdier og standardavvik er gjengitt i tabell 2. Cronbachs alpha, som er et mål for indre konsistens mellom indikatorene i en latent variabel, er alle innenfor akseptable verdier for samtlige konstrukter. De latente variablene er beskrevet nærmere i fortsettelsen.

Faglig trivsel ble målt gjennom fire utsagn som vektlegger trivsel og mestring i forhold til skolefaglig arbeid (eks: *Jeg mestrer det teoretiske arbeidet på ungdomsskolen*). Bandura definerer mestringsforventning som troen på ens egne evner til å organisere og utføre en viss oppgave (Bandura 1997:3). Mestringsforventning betraktes som en fremtidsorientert, kontekstspesifikk vurdering av egen kompetanse

Tabell 2 Gjennomsnittsverdier, standardavvik og Cronbachs alpha for konstrukter (n=916)

	Sosial trivsel	Faglig trivsel	Utsettelsesatferd	Lesemotivasjon	Lesing
Gjennomsnittsverdi (M)	12,12	14,65	10,89	14,58	9,32
Standardavvik (SD)	2,77	2,89	3,61	4,61	2,73
Cronbach alpha	0,80	0,73	0,76	0,75	0,72

til å utføre en viss oppgave (Pajares 2008:113). Pajares (2008: 119) viser til at elever som tror de er i stand til å utføre akademiske oppgaver, bruker mer effektive kognitive og metakognitive strategier enn elever som mangler denne forventningen om egen mestring. Elever med høy mestningsforventning hevdes å arbeide hardere enn andre, og i tillegg utholde mer for å nå sine mål.

Sosial trivsel ble målt gjennom tre utsagn som vektlegger trivsel i forhold til medelever og det sosiale miljøet (eks: *Jeg trives med mine medelever på ungdomsskolen*). Elever som trives og har et godt sosialt nettverk innenfor egen gruppe, har ofte en trygg identitet og en positiv utvikling (Østberg 2003). Tetzchner (2001) viser samtidig til at venner utgjør en form for sosial kapital som gir tilgang til fellesskap og erfaringer som har betydning for sosial tilpasning og utvikling.

Sørli (1998:193) viser til at en positiv selvoppfatning kan knyttes opp mot mestring og positiv respons fra signifikante andre. Samtidig konkluderer Nordahl (2011) med at det er nært forhold mellom sosial- og faglig læring i skolen, og han viser til at elever som kommer til kort faglig og sosialt vil være i en så belastende situasjon at motivasjon for læring reduseres.

Utsettelsesatferd betraktes som tendensen til å utsette oppstart og ferdigstilling av viktige oppgaver, selv om en er klar over at dette forringer utførelsen (Steel 2007). Å stadig utsette arbeid som skal gjøres er et problem mange sliter med. Ordet prokrastinering er bygd opp av de to latinske ordene *pro* og *crastinus*, noe som betyr *det som angår morgendagen*. Steel (2007) viser til at prokrastinering er en vanemessig utsettelse av gjøremål, og han omtaler dette som en dysfunksjonell forsinkelse i planlagt handling. Steel (2010) fant videre at prokrastinering skjer når man velger å utsette en planlagt aktivitet selv om man vet at dette vil få negative konsekvenser. Baumeister og Heatherton (1996) viser til at det oppstår et gap mellom intensjon og handling grunnet en svikt i forhold til evne til selvregulering, noe som støttes av Steel (2007) som også konkluderer med at utsettelsesatferd er assosiert med lav grad av selvdisiplin.

Forskningslitteraturen opererer med ulike former for utsettelsesatferd som generell prokrastinering, akademisk prokrastinering, nevrotisk prokrastinering og prokrastinering knyttet opp mot det å fatte beslutninger (Sirin 2011). Vi har valgt å se på akademisk prokrastinering, som i denne sammenheng vil si utsettelsesatferd rettet mot det å utsette skolearbeid. Utsettelsesatferd representerer en mot-

sats til gode arbeids- og læringsvaner, og gir derfor en viktig pekepinn på om elevene arbeider på en hensiktsmessig måte i forhold til skolearbeid (Garmannslund 2013).

Utsettelsesatferd ble målt gjennom tre utsagn som vektlegger unngåelsesatferd relatert til skolearbeid (eks: *Selv om jeg har bestemt meg for å gjøre en innsats, utsetter jeg ofte skolearbeidet*). (Harriott og Ferrari 1996).

Lesing er i henhold til *The simple view of reading* produktet av ferdigheter i avkoding av ord (ordavkoding) og forståelse (Hoover og Gough 1990). Hvis elevene har problemer med å forstå det de leser, blir det å lese lett oppfattet som en meningsløs aktivitet. I undersøkelsen er konstruert målt gjennom tre utsagn som fokuserer på elevenes oppfattelse av egne leseferdigheter (eks: *Jeg sliter med å få med innholdet når jeg leser bøker*).

Lesemotivasjon er tett knyttet opp mot motivasjon og mestring. I Komponenter i god leseopplæring (Utdanningsdirektoratet 2015) vises det til at leselyst i ungdomstrinnet kan dyrkes fram ved å gi elevene gode leseopplevelser, og lærerne oppfordres derfor til å vise interesse for de unges leseerfaringer. Samtidig presiseres det at lærerne skal kunne veilede elevene videre i valg av lesetekster, og ha kjennskap til hvilken ungdomslitteratur og sakprosa som egner seg for ungdom. I vår undersøkelse er konstruert søkt målt gjennom fem utsagn som handler om i hvilken grad elevene liker å lese ulike former for lesestoff (eks: *Jeg liker å lese...*).

Presentasjon av funn

Analysene ble gjennomført i flere steg hvor ett av de første bestod av å undersøke prosentvise frekvenser på sentrale enkeltindikatorer i konstruktene, jf. tabell 3. På nærmest samtlige indikatorer ser majoritetsspråklige elever ut til å ha en bedre opplevelse enn de minoritetsspråklige. Spesielt for indikatorene «*Jeg trives på ungdomsskolen*» og «*Jeg mestrer det teoretiske arbeidet på ungdomsskolen*» er andelen majoritetsspråklige elever som er enige eller helt enige klart høyere enn blant elevene med språklig minoritetsbakgrunn. På indikatoren «*Selv om jeg har bestemt meg for å gjøre en innsats, utsetter jeg ofte skolearbeidet*» er det flest elever med minoritetsbakgrunn som svarer at de er enige eller helt enige.

Gjennomgående tegnes det et bilde av at majoritetslever faglig sett mestrer bedre enn de minoritetsspråklige. Unntaket er på påstanden «*Jeg liker å lese*» der vi ser at flere minoritetslever enn majoritetslever oppgir at de er enige eller helt enige.

Tabell 3. Prosentvis fordeling på enkeltindikatorer

	helt uenig/uenig		Verken-eller		enig/helt enig	
	Majoritet	Minoritet	Majoritet	Minoritet	Majoritet	Minoritet
Jeg trives på ungdomsskolen.	9	19	12	21	79	60
Jeg mestrer det teoretiske arbeidet på ungdomsskolen.	9	19	31	39	60	42
Jeg liker å lese.	30	32	29	19	41	49
Jeg leser like godt som mine jevnaldrende.	12	16	19	31	69	53
Selv om jeg har bestemt meg for å gjøre en innsats, utsetter jeg ofte skolearbeidet	41	18	27	26	32	56

Tabell 4. Korrelasjoner splittet på majoritet og minoritet

		1	2	3	4	5
Majoritet	1. Sosial trivsel	..	,338**	-,250**	,130**	,199**
	2. Faglig trivsel		..	-,552**	,370**	,382**
	3. Utsettelse			..	-,149**	-,228**
	4. Lesemotivasjon				..	,418**
	5. Lesing					..
Minoritet	1. Sosial trivsel	..	,616**	-,383**	,084	,411**
	2. Faglig trivsel		..	-,579**	,380**	,335**
	3. Utsettelse			..	-,369**	-,238*
	4. Lesemotivasjon				..	,282*
	5. Lesing					..

* $p < ,05$ (2-tailed), ** $p < 0,01$ (2-tailed)

I neste steg ble det foretatt bivariate korrelasjoner mellom de latente variablene for henholdsvis majoritetsgruppen og minoritetsgruppen hver for seg, jf. tabell 4.

Der er signifikante bivariate korrelasjoner mellom samtlige variabler, bortsett fra mellom sosial trivsel og lesemotivasjon hos elever med minoritetsspråklig bakgrunn. Det er signifikante positive korrelasjoner mellom *sosial trivsel* og *faglig trivsel* både for majoritets- ($r=0,338$) og minoritets-elever ($r=0,616$), noe som kan regnes som henholdsvis middels og sterk korrelasjon (Cohen, 1988).

Dette betyr at for majoritetselever er det en felles varians mellom *sosial trivsel* og *faglig trivsel* på 11,1 prosent. For minoritetselever derimot er det en felles varians mellom de to variablene på 37,9 prosent. Videre ser vi en sterk negativ korrelasjon mellom *faglig trivsel* og *utsettelsesatferd* både for

majoritetsspråklige ($r = -0,552$) og minoritetsspråklige ($r = -0,579$), noe som betyr at for de to gruppene utgjør den felles variansen mellom variablene 30,4 prosent (majoritet) og 33,5 prosent (minoritet). For alle korrelasjoner hvor Pearsons er større enn 0,3 ($r > 0,3$) hos begge elevgruppene ble disse omregnet til z-skårer for å se om det var signifikante forskjeller i styrke på korrelasjon for de to gruppene elever. Det viste seg at det var en signifikant forskjell i styrke på korrelasjon mellom sosial og faglig trivsel for majoritets- og minoritetselever, samt mellom sosial trivsel og lesing. Det er således sterkere sammenheng mellom sosial trivsel og henholdsvis faglig trivsel og utsettelsesatferd hos minoritetselever enn hos majoritetselever.

Vi ønsket i tillegg til å se på sammenhenger mellom de latente variablene, også å undersøke om det var signifikante forskjeller mellom majoritets- og minoritetselever innenfor

Tabell 5. Resultater independent-samples t-test

	Majoritet (n=844)		minoritet (n= 72)		Differanse gjennomsnitt	t(914)	p	Eta Squared
	M	SD	M	SD				
sosial trivsel	12,256	2,705	10,583	3,094	1,673	4,977	0.000	0,026
faglig trivsel	14,744	2,808	13,514	3,500	1,230	2,903	0.005	0,009
Utsettelsesatferd	9,751	3,586	11,514	3,576	-1,763	-4,005	0.000	0,017
Lesemotivasjon	14,550	4,577	14,903	4,957	-0,353	-0,624	0.533	0,000
Lesing	9,416	2,670	8,250	3,219	1,166	2,987	0.004	0,010

de enkelte latente variablene. Dette ble undersøkt gjennom en serie av independent-samples t-test, jf. tabell 5.

På variablene sosial trivsel, faglig trivsel og lesing har majoritetsspråklige elever noe høyere skåre enn minoritetsspråklige elever. Differansene i gjennomsnittsskåre er alle signifikante, bortsett fra på lesemotivasjon, men effektstørrelsene (Eta Squared) er likevel å anse som svake. For eksempel betyr dette at for *sosial trivsel*, som har en effektstørrelse på 0,026 for forskjeller i gjennomsnittsskåre, at kun 2,6 prosent av varians i variabelen kan tilskrives språklig bakgrunn. For utsettelsesatferd har minoritetsspråklige elever signifikant høyere skåre, men også her er effektstørrelsen svak (0,017). Tatt i betraktning at det er tydelige ulikheter når det gjelder sammenhenger mellom de latente variablene, hadde vi forventet en tydeligere forskjell mellom de to elevgruppene innenfor den enkelte latente variabel. Når vi ikke ser dette er det nærliggende å tenke at dette kan skyldes at utvalget minoritetsspråklige elever er lite sammenlignet med utvalget av majoritetsspråklige elever, og dette gir noe lav statistisk styrke til analysen (Cohen, 1988, 1992).

Drøfting av funn

Faglig mestring og lesemotivasjon

Fire av ti (42 prosent) av minoritetselevne og seks av ti (60 prosent) av majoritetselevne opplever at de mestrer det teoretiske arbeidet på ungdomsskolen. Dette betyr at majoritetselevne har større grad av tro på egen mestring, noe vi innledningsvis så støttes av flere studier. Også Lødding (2009) konkluderer med at både førstegenerasjons innvandrere med ikke-vestlig bakgrunn og de som er født i Norge, oftere enn andre har problemer med det teoretiske arbeidet. Dette begrunnes med at de har vansker med å forstå ord og uttrykk i lærebøkene. Det er derfor ikke overraskende at vi også finner at elevene med språklig minoritetsbakgrunn i større grad enn de andre sliter med det teoretiske arbeidet.

Det er verdt å merke seg at Wiborg med flere (2011) finner at elever med ikke-vestlig bakgrunn skårer gjennomsnittlig en karakter under majoritetselevne i alle fag. Samtidig konkluderer de med at elever med språklig minoritetsbakgrunn i snitt skårer noe bedre i regning, og noe svakere i norsk. At elevene med språklig minoritetsbakgrunn i vårt utvalg bare skårer en halv karakter under sine medelevene i norsk, må derfor anses som positivt.

Likevel er det til ettertanke at bare seks av ti av majoritetselevne og fire av ti av minoritetselevne opplever at de

mestrer det teoretiske arbeidet på ungdomsskolen. Siden det er signifikante forskjeller på majoritets- og minoritetselevnes opplevelse av mestring, hadde vi forventet å se at den samme tendensen i forhold til lesemotivasjon.

Det var derfor overraskende å se at det ikke er signifikante forskjeller mellom elever med språklig minoritetsbakgrunn og majoritetselevne når det gjelder spørsmål om lesemotivasjon. Tre av ti elever, henholdsvis 32 prosent av elevene med minoritetsspråklig bakgrunn og 30 prosent av majoritetselevne, liker ikke å lese. Samtidig finner vi at mens halvparten (49 prosent) av elevene med språklig minoritetsbakgrunn liker å lese, gjelder dette fire av ti (41 prosent) av majoritetselevne.

Amundsen og Garmannslund (2015) fant at seks av ti gutter (62 prosent) og syv av ti jenter (74 prosent) i ungdomstrinnet mener de leser like godt som sine jevnaldrende. Dette samsvarer med at seks av ti majoritetselevner opplever at de mestrer det teoretiske arbeidet på skolen. Når bare fire av ti elever med språklig minoritetsbakgrunn opplever at de mestrer det teoretiske arbeidet på skolen, hadde vi forventet at en lavere andel av disse var motiverte for å lese. Det er derfor overraskende å se at motivasjon for å lese er like stor hos elevene med minoritetsspråklig bakgrunn som hos majoritetselevne.

Skaalvik og Skaalvik (2005:133) viser til at skolemotivasjon kan defineres som motivasjon for læring, og motivasjonen vil vise seg gjennom de valgene elevene gjør. De påpeker at mens motivasjon tidligere ble ansett å være et stabilt personlighetstrekk, vet vi i dag at motivasjon vanligvis er en situasjonsbestemt tilstand som påvirkes av verdier, erfaringer, selvvurderinger og forventninger.

Når det gjelder spørsmål om faglig trivsel og lesekompetanse, har de majoritetsspråklige elevene høyere skåre enn de minoritetsspråklige elevene. Men selv om differansen i gjennomsnittsskåre er signifikant, er effektstørrelsene svake. Dette kan kanskje forklares med at minoritetselevner har fordel av å være i mindretall, fordi de da får større mulighet til å bruke undervisningsspråket i skolehverdagen.

Det vil være større sannsynlighet for at elever med språklig minoritetsbakgrunn finner venner blant majoritetsspråklige elever når disse er i flertall, noe som betyr at de også får mulighet til å bruke undervisningsspråket i naturlige situasjoner sammen med sine venner utenfor skolen. I denne sammenheng er det til ettertanke at Sand (2008) finner at barn med minoritetsbakgrunn som har gått to år i barne-

hage, har bedre utgangspunkt for å klare seg godt på skolen enn de som ikke har gått i barnehage. Dette viser hvilken stor betydning et godt språkmiljø kan ha med tanke på mulighet for å lykkes i utdanningssystemet.

Sosial trivsel

Vi finner at elevene med språklig minoritetsbakgrunn ser ut til å trives dårligere på ungdomsskolen enn det majoritetselevne gjør. Mens seks av ti (59 prosent) av elevene med minoritetsbakgrunn er enige i at de trives på ungdomsskolen, gjelder dette åtte av ti (79 prosent) av majoritetselevne. Dette støttes av Bakken (2014) som finner at elever med minoritetsspråklig bakgrunn har større risiko for å falle utenfor det sosiale fellesskapet på skolen.

I en nasjonal undersøkelse i 2010 gjennomførte NOVA en studie blant fire tusen elever i ungdomstrinnet. Målsettingen var å se nærmere på hvilke faktorer som hemmer eller fremmer trivsel og skolemotivasjon. Det ble i denne forbindelse konkludert med at 89 prosent av elevene var litt enige eller helt enige i at de trivdes på ungdomsskolen (Øia 2011).

Wiborg med flere (2011) viser til at skoletrivsel, motivasjon og troen på egne evner utgjør et viktig grunnlag for elevers skolehverdag, og de konkluderer med at dette er av betydning for elevenes prestasjonsnivå på skolen. Med tanke på læring er det derfor alvorlig når Krange og Bakken (1998) konkluderer med at elever med minoritetsbakgrunn har større risiko for å være svakt integrert i skolens fellesskap og falle utenfor det sosiale fellesskapet.

Allerede i barnehagealder fant Gulløv og Bundsgaard (2008) at barn med minoritetsspråklig bakgrunn ikke nødvendigvis samhandler med majoritetsspråklige barn selv om de går i samme barnehage. De konkluderer med at minoritetsspråklige barn synes å holde sammen, og at de av majoritetsspråklige barn og ansatte blir identifisert som en gruppe, til tross for at de ikke snakker samme morsmål.

Siden den første sosialiseringen finner sted i kjernefamilien, betyr det at den sekundære sosialiseringen som skjer i skolen og i jevnaldergruppen, bygger på denne. Siden venner i ungdomsalder ofte spiller en viktigere rolle med tanke på identitet og selvfølelse enn det de foresatte gjør, er det grunn til å tro at det språket som brukes i jevnaldergruppen har større betydning for den unge med tanke på opplevelse av tilhørighet og sosial trivsel.

Utsettelsesatferd

I vår studie har vi valgt å ha fokus på utsettelsesatferd fordi dette sier noe om hvor hensiktsmessig elever arbeider med skolearbeid. På påstanden «*Selv om jeg har bestemt meg for å gjøre en innstas, utsetter jeg ofte skolearbeidet.*», svarer tre av ti (32 prosent) av majoritetselevne at de er enige eller helt enige, mens dette gjelder hele seks av ti (56 prosent) av elevene med språklig minoritetsbakgrunn.

Lødding (2009) fant at barn av innvandrere fra ikke-vestlige land bruker lenger tid enn andre ungdommer på leksearbeid i de studieforberedende studieretningene, noe som gjelder både i grunn- og videregående kurs, og hun konkluderer med at ungdom med språklig minoritetsbakgrunn viser større grad av innsats og utholdenhet i videregående utdanning enn majoritetselevne. Siden utvalget her er elever som har valgt studiespesialiserende retninger, er det grunn til å anta at dette gjelder de mest iherdige elevene.

Likevel er det slik at et gjennomgangstema i norsk utdanningsforskning siden 1990 har vært at unge med foreldre fra ikke-vestlige land har høyere ambisjoner og viser større evne til utholdenhet sammenlignet med unge i majoritetsbefolkningen. De jobber hardere enn andre, og gir ikke så lett opp når de møter motbakke (Lauglo 2010:6). I lys av dette hadde vi forventet at elevene med språklig minoritetsbakgrunn kanskje hadde mindre problemer med utsettelsesatferd enn majoritetselevne.

Når dette ikke er tilfelle kan forklaringen være at når elever med språklig minoritetsbakgrunn er i mindretall, blir de i større grad påvirket av majoritetskulturen på godt og vondt. Når de ser at norske elever ikke tar skolearbeidet så alvorlig, får de også selv en annen holdning til dette.

En annen, og kanskje likevel mer nærliggende forklaring, kan være at dersom skolearbeidet blir for krevende, er det mer fristende å utsette det. Van Eerde (2000) viser til at utsettelsesatferd oppstår når ubehag håndteres ved bruk av unngåelsesatferd, fordi man velger å utsette det som skal gjøres når dette oppleves som vanskelig. Det at elevene med språklig minoritetsbakgrunn i større grad enn majoritetselevne sliter med det teoretiske arbeidet, kan derfor forklare den store forskjellen vi ser i forhold til bruk av utsettelsesatferd.

Metodekritikk

Siden studien er basert på selvrapportering, er det alltid en fare for at elevene kan tolke påstandene ulikt når de skal

krysse av for svaralternativene. At dette er en annen form for teksttype enn det elevene er vant med til daglig kan også påvirke svarene. Siden dette gjelder for hele utvalget, og det er stort samsvar når vi ser på svarene i lys av kontrollspørsmålene, er det likevel ikke grunn til å tro at dette har påvirket funnene i stor grad.

I studien har vi valgt å se nærmere på elever som snakker et annet språk hjemme enn det de gjør på skolen (undervisningsspråket). Vi kunne tatt hensyn til hvor lenge disse elevene har bodd i Norge, men valgte ikke å gjøre dette fordi utvalget ikke er så stort.

Til tross for at det er godt dokumentert at jenter generelt har bedre språkferdigheter enn gutter har vi som tidligere nevnt, valgt å ikke skille på kjønn. Dette fordi utvalget vårt er så lite at det ikke ville være naturlig. Siden kjønnsforskjeller i forhold til språkferdigheter er uavhengige av kulturbakgrunn, mener vi også dette har mindre betydning i denne sammenheng.

Konklusjon

- Elever med språklig minoritetsbakgrunn trives dårligere på ungdomsskolen enn majoritetslevnene. Mens seks av ti (60 prosent) av elevene med minoritetsbakgrunn oppgir at de trives på skolen, gjelder dette åtte av ti (79 prosent) av majoritetslevnene.
- Elever som snakker et annet språk hjemme, mestrer ikke det teoretiske arbeidet på ungdomsskolen like godt som majoritetslevnene. Mens seks av ti (60 prosent) av majoritetslevnene er enige i at de mestrer det teoretiske arbeidet, gjelder dette fire av ti (42 prosent) av elevene med språklig minoritetsbakgrunn.
- Når det gjelder motivasjon for å lese, er det ingen signifikante forskjeller mellom elever med språklig minoritetsbakgrunn og majoritetslevnene. Mellom fire og fem av ti elever, 41 prosent av majoritetslevnene og 49 prosent av minoritetslevnene, mener de leser like godt som sine jevnaldrende.
- Når det gjelder lesekompetanse, har elever som snakker et annet språk hjemme, mindre tro på egen mestring enn majoritetslevnene. Mens syv av ti (69 prosent) av majoritetslevnene mener de leser like godt som sine jevnaldrende, gjelder dette halvparten (53 prosent) av elevene med språklig minoritetsbakgrunn
- Elever med språklig minoritetsbakgrunn sliter i større

grad enn andre med utsettelsesatferd. Mens dette gjelder tre av ti (32 prosent) av majoritetslevnene, gjelder det nesten seks av ti (56 prosent) elever med språklig minoritetsbakgrunn.

Det er verdt å merke seg at elever med språklig minoritetsbakgrunn trives noe dårligere på ungdomsskolen enn majoritetslevnene, samtidig som de har mindre grad av tro på egen mestring, og i større grad sliter med utsettelsesatferd.

Når det gjelder spørsmål om interesse for å lese (lese-motivasjon), er det likevel ingen signifikante forskjeller mellom majoritets- og minoritetsspråklige elever. Samtidig er det verdt å merke seg at halvparten av elevene med språklig minoritetsbakgrunn mener de leser like godt som sine jevnaldrende. Dette samsvarer med at elevene i vårt utvalg som snakker et annet språk hjemme til daglig bare ligger gjennomsnittlig en halv karakter under majoritetslevnene i norsk.

Når Wiborg med flere (2011) finner at elever med ikke vestlig bakgrunn ligger gjennomsnittlig en hel karakter under majoritetslevnene i alle fag, styrker dette vårt inntrykk av at skolene i vårt utvalg er på rett vei. En faktor som kan ha betydning i denne sammenheng er at elevene med språklig minoritetsbakgrunn bare utgjør rundt ti prosent av elevgruppen. Som vi så innledningsvis er dette noe Grøgaard (2012) konkluderer med at både elever med språklig minoritetsbakgrunn og majoritetslever profiterer på.

Avslutning

I Stortingsmelding 10 (Kunnskapsdepartementet 2014-2015:24) vises det til at utdanning fremmer målet om likeverd og like muligheter, samtidig som det legger til rette for deltagelse og medbestemmelse. I dette perspektivet er det et nederlag for den norske skolen at elever med ikke-vestlig bakgrunn gjør det dårligere faglig sett, ikke minst fordi vi forventer like rettigheter med tanke på mulighet til å fullføre videregående utdanning.

Når vi ser at elevene i vårt utvalg får bedre karakterer i norsk enn det elever med ikke-vestlig bakgrunn gjør på landsbasis, er det grunn til å tro at de profiterer på at de får mulighet til å bruke undervisningsspråket i naturlige situasjoner sammen med venner i skolehverdagen. Likevel finner vi forskjeller på minoritets- og majoritetslevnene når det gjelder lesekompetanse og trivsel. Dette samsvarer med Melby-Lervåg og Lervågs funn (2014) som viser at det å være tospråklig kan ha negativ effekt på språkutvikling og leseforståelse.

Vi vet at elever som har gode arbeidsvaner gjør det bedre på skolen. Samtidig viser både Sirois og Tosti (2012) og Jaffe (2013) til at utsettelsesatferd fører til stress, angst, nedstemthet, motløshet og redusert psykisk velvære. I dette perspektivet er det alvorlig at nesten seks av ti elever med språklig minoritetsbakgrunn sliter med denne type atferd.

Årsakssammenheng når det gjelder spørsmål om bruk av utsettelsesatferd er sannsynligvis sammensatt, men det er likevel grunn til å stille spørsmål ved hvorvidt dette gjenspeiler elevenes holdninger til skolearbeid, eller om det kan være et resultat av at det teoretiske skolearbeidet er for vanskelig. Dersom det sistnevnte er tilfelle, bør det stilles spørsmål ved om elevene får tilbud om det tilpassede opplæringstilbudet de har krav på.

Selv om mange elever med språklig minoritetsbakgrunn får særskilt språkopplæring i henhold til Opplæringsloven §2-8, har vi fortsatt en vei å gå før de har samme muligheter som andre til å fullføre videregående utdanning. Likevel er det positivt at elever med majoritetsbakgrunn profiterer på å ha noen elever med språklig minoritetsbakgrunn i klassen. Dette kan bety at også disse får utbytte av den særskilte språkopplæringen som tilbys. Om dette skjer fordi elevgruppen reduseres når tilbudet om språkopplæring gis utenfor storklassen, eller om språkopplæringen kommer alle elevene til gode fordi timene bidrar til økt lærertetthet, er usikkert. I forhold til disse spørsmålene er det uten tvil stort behov for videre forskning.

Litteratur

- Amundsen, M.-L. & Garmannslund, P. E. (2015) Leseferdigheter og motivasjon for lesing på ungdomstrinnet. *Norsk Tidsskrift for Logopedi*, 3:16-23.
- Bakken, A. (2014) *Ungdata. Nasjonale resultater 2014*, NOVA Rapport 7/15, Oslo, NOVA.
- Bakken, A. (2009) *Ulikhet på tvers? Har foreldres utdanning, kjønn og minoritetsstatus like stor betydning for elevers karakterer på alle skoler?* Oslo, NOVA, Rapport 8/2009.
- Bandura, A. (1997) *Self-efficacy: the exercise of control*. New York: Freeman.
- Baumeister, R. F. & Heatherton, T. F. (1996) Self-regulation failure: An overview. *Psychological Inquiry*, 7(1):1-15.
- Cohen, J. (1988) *Statistical power analysis for the behavioral sciences*. Hillsdale, N. J.: Laurence Erlbaum.
- Cohen, J. (1992) A Power Primer. *Psychological Bulletin*, 112 (1): 155-159
- D'Hondt, F., Van Praag, L., Stevens, P. A. J., & Van Houtte, M. (2015) Do Attitudes toward School Influence the Underachievement of Turkish and Moroccan Minority Students in Flanders? The Attitude-Achievement Paradox Revisited. *Comparative Education Review*, 59 (2): 332-354.
- Downey, D. B. (2008) Black/White Differences in School Performance: The Oppositional Culture Explanation. *Annual Review of Sociology*, 34: 107-126.
- Garmannslund, P. E. (2013) Utsettelsesatferd som strategisk tilnærming til læringsarbeid. *Spesialpedagogikk* (5): 49-58.
- Grøgaard, J. B. (2012) *Hva kjennetegner barneskoler som oppnår høy skår på nasjonale prøver?* Oslo, NIFU, Rapport 38/2012
- Gulløv, E. & Bundgaard, H. (2008) *Forskel og fellesskap. Minoritetsbørn i daginstitution*. København, Hans Reitzels Forlag.
- Harriott, J. & Ferrari, J.R. (1996) Prevalence of procrastination among samples of adults. *Psychological Reports*, 78 (2): 611-616.
- Heath, A. F., Rothson, C., & Kilpi, E. (2008) The Second Generation in Western Europe: Education, Unemployment, and Occupational Attainment. *Annual Review of Sociology*, 34: 211-235.
- Helland, H. & Støren, L. A. (2011) Sosial reproduksjon i yrkesfagene. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 2 (11):151-180.
- Hoover, A. & Gough, P. (1990) *The Simple View of Reading*. Southwest Educational Development Laboratory, USA, Austin, University of Texas.
- Jaffe, E. (2013) Why Wait? The science behind procrastination. *APS, Observer*, 26 (4):12-16.
- Kränge, O. & Bakken, A. (1998) Innvandrerungdoms skoleprestasjoner- Tradisjonelle klaseskiller eller nye skillelinjer? *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 39 (3).
- Lauglo, J. (2010) *Unge fra innvandrerfamilier og sosial kapital for utdanning*, Oslo, Norges Forskningsråd.
- Lødding, B. (2009) *Sluttere, Slitere og sertifiserte; Bortvalg, gjennomføring og kompetanseoppnåelse blant minoritetsspråklige ungdommer i videregående opplæring*. Oslo, NIFU, Rapport 13/2009, NIFU STEP.
- Melby-Lervåg, M. & Lervåg, A. (2014) Reading Comprehension and Its Underlying Components in Second-Language Learners: A Meta-Analysis of Studies Comparing First-and Second-Language Learners. *Psychological Bulletin*, 2014, Vol. 140, 2:409-433.
- Kunnskapsdepartementet, Stortingsmelding 10 (2014-2015) *Muligheter for allmennskoleerettighetene som mål og middel i utenriks- og utviklingspolitikken*. Oslo, Det kongelige utenriksdepartement.
- Nordahl, T. (2011) *Eleven som aktør*. Oslo, Universitetsforlaget.
- Opheim, V., Gjerustad, C. & Sjaastad, J. (2013) *Jakten på kvalitetsindikatorer*. Oslo, NIFU, Rapport 23/2013.
- Pajares, F. (2008:111-140) Motivational role of Self-Efficacy Beliefs in Self-Regulated Learning. I: Schunk, D.H. & Zimmerman, B.J. (red.) *Motivation and self-regulated learning : theory, research, and applications*. New York: Lawrence Erlbaum.
- Sand, S. (2008) *Ulikhet i felleskapet: flerkulturell pedagogikk i barnehagen*. Vallset, Oppland bokforlag.
- Sirin, E. F. (2011) Academic Procrastination among Undergraduates Attending School of Physical Education and Sports: Role of General Procrastination, Academic Motivation and Academic Self-Efficacy. *Educational Research and Reviews*, 6 (5): 447-455.
- Sirois, F.M. & Tosti, N. (2012) Lost in the moment? An investigation of procrastination, mindfulness, and well-being. *Journal of Rational Emotive Cognitive Therapy*, 30:237-248.
- Skaalvik, E.M. & Skaalvik, S. (2005) *Skolen som læringsarena*, 2. utg. Oslo, Universitetsforlaget.
- Steel, P. (2007) The nature of procrastination: a meta-analytic and theoretical review of quintessential self-regulatory failure. *Psychol Bull.* 133(1): 65-94.
- Steel, P. (2010) Arousal, avoidant and decisional procrastinators: Do they exist? *Personality and Individual Differences*, 48(8): 926-934.
- Støren, A.L., Helland, H. og Grøgaard, J.B. (2007) *Og hvem stod igjen?* Sluttrapport fra prosjektet Gjennomstrømning i videregående opplæring blant elever som startet i videregående opplæring i årene 1999-2001. NIFU, Rapport 14/2007.
- Sørli, M.-A. (1998) *Alvorlige atferdsproblemer og lovende tiltak i skolen*. Oslo, Pax forlag.
- Tetzchner, S. Von, (2001) *Utviklingspsykologi*. Oslo, Gyldendal akademiske forlag.
- Utdanningsdirektoratet (2015) *Komponenter for god leseopplæring*. <http://www.udir.no/Utvikling/Ungdomstrinnet/Lesing/Komponenter-i-god-leseopplaring>.
- Øia, T. (2011) *Ungdomsskoleelever: Motivasjon, mestring, resultater*. Oslo, NOVA. Rapport 9/2011.
- Østberg, S. (2003) *Muslim i Norge. Religion og hverdagsliv blant unge norsk-pakistane*. Oslo, Universitetsforlaget.
- Van Eerde, W. (2000) Procrastination: Self-regulation in Initiating Aversive Goals. *Applied Psychology*, 49 (3): 372-389.
- Wiborg, Ø., Arnesen, C. Å. & Grøgaard, J. B. (2011) *Elevers prestasjonsutvikling - hvor mye betyr skolen og familien?* Andre delrapport fra prosjektet «Ressurser og resultater», NIFU Rapport 35/2011.

NLLs ETTERUTDANNINGSKURS OG LANDSMØTE 2016

Logopedisk tiltaksarbeid Scandic Hotel Parken ÅLESUND 09.–12. juni 2016

TORSDAG 09. JUNI 2016

Kl. 0930–1030 Registrering

Kl. 1030–1100 Åpning av kurset v/**Møre og Romsdal Logopedlag** og leder av fagutvalget
Anne-Lise Rygvold

Kl. 1100–1200 *Dan Einarsen Wollstad*
Å leve med språkvansker
Mor og spesialpedagog *Siv Einarsen Wollstad*
Et foreldreperspektiv på spesifikke språkvansker

Kl. 1200–1300 Lunsj

Kl. 1300–1415 Psykolog *Sissel Ingvaldsen*, Statped sørøst
Konsekvenser av å leve med språkvansker - hvordan møter vi dette?

Kl. 1415–1515 Kaffe

Kl. 1515–1700 SLT Dr. *Susan Ebbels*, Moor House School & College
The current evidence base for school-aged children with language impairments

FREDAG 10. JUNI 2016

Kl. 0900–1000 Professor Susanna Simberg, Åbo Akademi/ISP, UiO
Förebyggande av röststörningar och röstergonomi

Kl. 1000–1030 Kaffe

Kl. 1030–1200 *PARALLELLE SESJONER*
(velg én av disse)

* SLT dr. *Janet Webster*, University of Newcastle
Work-shop: *NARNIA – narrative intervention in aphasia*

* SLT dr. *Susan Ebbels*, Moor House
Work-shop: *Introduction to Shape Coding for teaching grammar to children with language impairment*

* Professor Susanna Simberg, Åbo Akademi
Work-shop: *Yrkesrelaterade röststörningar - vanligare än du tror*

Kl. 1200–1300 Lunsj

Kl. 1300–1430 *PARALLELLE SESJONER*
(velg én av disse)

* Dr. Webster
* Prof. Ebbels
* Prof. Simberg

Kl. 1430–1500 Kaffe
Utstilling av materiale og læremidler: orientering og demonstrasjoner

Kl. 1500–1800 Landsmøte i Norsk Logopedlag

LØRDAG 11. JUNI 2016

Kl. 0900–1230 Landsmøtet fortsetter

Kl. 1230–1400 Lunsj

Kl. 1400–1530 Kortforedrag (eget program deles ut på kursstedet). Sammendrag sendes fagutvalget innen 08.04.16, se **

- Kl. 1530–1600 Kaffe og plakater (posters)
- Kl. 1600–1730 Kortforedrag fortsetter
- Kl. 2000 Festmiddag (separat påmelding og betaling)

SØNDAG 12. JUNI 2016

- Kl. 1000–1130 Logoped **Marit Carolin Clausen**,
Syddansk Universitet
**Barn med språklydvansker –
klassifisering og intervensjonstiltak**

- Kl. 1130–1200 Kaffe

- Kl. 1200–1300 Marit Carolin Clausen fortsetter

- Kl. 1300–1315 Avslutning av kurset

Det tas forbehold om endringer i kursprogrammet.

** Kortforedrag

Forslag til kortforedrag/plakater må sendes på e-post til fagutvalget innen **8. april 2016**. Sammendraget skal være på maks. 200 ord.

Det blir satt av 30 minutter til hvert kortforedrag (20 minutter til selve foredraget og 10 minutter til spørsmål og forflytning). Målet med denne sesjonen er å bidra til å formidle logopeders praktiske og teoretiske erfaringer og forskning til kollegaer fra hele landet. Derfor vil vi oppfordre **alle** til å legge fram modeller, metoder, forskning, kasus, praksisbeskrivelser og spørsmål fra egen faglig-praktiske hverdag.

Forelesernes lysark legges ut til nedlastning på nettsidene i forkant av kurset, og vil ikke bli distribuert i Ålesund.

Priser for deltagelse på Landsmøte og kurs i 2016

Kursavgift (inkl. lunsj og kaffe/te)

	Før 2/4-16	Etter 2/4-16
Medlemmer NLL	Kr 3000,-	Kr 3700,-
Ikke-medlemmer NLL	Kr 3600,-	Kr 4300,-
Studenter	Kr 1500,-	Kr 2000,-
Dagpakke medlemmer NLL	Kr 1500,-	Kr 1800,-
Dagpakke ikke-medlemmer NLL	Kr 1800,-	Kr 2000,-

Påmelding til kurset gjøres på NLLs hjemmeside fra 15. januar 2016. Du får faktura tilsendt etter påmelding. Vi oppfordrer deltakerne å bestille hotell samtidig som de melder seg på kurset. Medlemmer i NLL kan benytte seg av den gunstige avtalen laget har gjort med Scandic Hotel Parken.

Har du spørsmål kan du ta kontakt med:

Anne-Lise Rygvold

Institutt for spesialpedagogikk, UiO

Tlf: 22 85 80 78 – E-post: a.l.rygvold@isp.uio.no

Monica I. N. Knoph

MultiLing, UiO

Tlf: 22 84 49 08 – E-post: monica.knoph@iln.uio.no

Marianne Klem

Statped sørøst

Tlf: 22 90 28 82 – E-post: marianne.klem@statped.no

KORT OMTALE AV FORELESERNE PÅ ETTERUTDANNINGSKURSET I 2016

Dan Einarsen Wollstad

Dan er ungdomsrepresentant for Dysleksi Sunnmøre og han har spesifikke språkvansker. Denne diagnosen fikk han i 4-årsalderen. Dan deler sine erfaringer og opplevelser på hvordan det har vært og er å leve med språkvansker. I dag er Dan 24 år og jobber som bilmekaniker.

Siv Einarsen Wollstad

Siv er mor til Dan og er lærer/spesialpedagog. Hun var med på å starte foreldreforeningen for barn med spesifikke språkvansker på nasjonalt nivå, og senere lokallaget i Ålesund. I dag sitter hun i styret for Dysleksi Sunnmøre. Siv vil snakke om sine erfaringer og tanker om hvordan det er å være forelder til et barn med språkvansker.

Sissel Ingvaldsen

er utdannet psykolog og har jobbet 13 år innenfor feltet spesifikke språkvansker og afasi. Sissel har bred klinisk erfaring fra arbeid med barn og ungdom med språkvansker samt afasirammede og deres pårørende.

Susan Ebbels

er logoped og koordinator for forsknings- og utviklingsarbeidet som gjøres ved Moor House School and College (UK), - en spesialscole for elever med språkvansker. Hun er også tilknyttet Centre for Speech & Language Intervention Research, University College London. Forskningen hennes er nært knyttet til det daglige praksisarbeidet ved spesialskolen og fokuserer i stor grad på utvikling og evaluering av tiltak for elever med spesifikke språkvansker.

Susanna Simberg

er logoped, professor ved Åbo Akademi og professor II ved Institutt for spesialpedagogikk ved Universitetet i Oslo. Hun har arbeidet mye med resonansrørsmetoden og hadde en workshop om dette på etterutdanningskurset vinteren i 2013. Hun har også arbeidet med forebygging og behandling av yrkesrelaterte stemmevansker, noe som er relevante temaer for mange logopeder både i offentlig og privat virksomhet.

Janet Webster

er logoped og førsteamanuensis ved Newcastle University i Storbritannia og arbeider både som forsker og kliniker. Forskningen hennes fokuserer på kartlegging og undervisning for personer med afasi og hun er spesielt interessert i hva språkvansker hos personer med afasi kan si om typisk språkprosessering. Hun er medforfatter på *Newcastle University undervisningsmaterieell for afasirammede* (NUMA), tilpasset til norsk av logopeder ved afasiteamet ved Statped sørøst.

Marit C. Clausen

er logoped og arbeider for tiden som doktorgradsstipendiat ved Center for Børnesprog, SDU. Hennes forskningsfokus er fonologisk utvikling, kartlegging og tiltak for barn med fonologiske vansker. Hun har nylig utarbeidet et dansk kartleggingsverktøy basert på Barbara Dodds klassifikasjonssystem for barn med fonologiske vansker.

5th annual European Society for Swallowing Disorders Congress

'From compensation to recovery' Mataró og Barcelona, Spain 28.09-4.10.15

Vi var tre logopeder fra Sunnaas sykehus som deltok på ESSDs kongress i Barcelona og hadde en posterpresentasjon av vårt 2-3 dagers program for barn og voksne med orofaryngeal dysfagi.

ESSD arrangerte for første gang en «dysfagi-uke» som inneholdt tre dager med *hands on*-kurs (workshops) innen *screening, assessment and new neurorehabilitation*, et prekongress-kurs om nevrogen dysfagi og selve kongressen *From compensation to recovery*. *Hands on*-kurset ble avholdt på Mataró hospital og var begrenset til 80 deltagere.

Kursdeltagere var fra blant annet Russland, Tyrkia, Iran, Australia, New Zealand, USA, Canada, Brasil, Filippinene, Japan, Korea og de fleste land i Europa. Det var hovedsakelig logopeder og leger som deltok på workshops.

En annen nyvinning på kongressen var lansering av en «kongress-app» som inneholdt programmet, abstraktene, informasjon om forelesere, sponsorer og utstillere, samt mulighet å sende spørsmål til forelesere både under og etter deres presentasjon.

Hovedinnholdet i kongressen handlet om orofaryngeal dysfagi hos voksne med neurologisk sykdom og eldre. Det var en stor kongress, med mangfoldige temaer og presentasjoner av internasjonal forskning. Her skal vi referere fra noen få utvalgte innlegg ved ESSD-kongressen.

ESSDs president er dr. Pere Clavé, kirurg på Mataró sykehus. Han er en kjent forsker innen dysfagi og fungerte som kongressens leder. Han åpnet kongressen med å snakke om forekomsten av orofaryngeal dysfagi og samfunnskostnader.

Forekomst i den generelle befolkningen er 2.3-16 %, ved hjerneslag 8-80 %, ved Parkinsons sykdom 11-80 %, og ved traumatisk hodeskade 27-30 %. Dysfagi utgjør 10 % av helsebudsjettet. Pasienter med dysfagi har 40 % lengre sykehusopphold enn pasienter uten dysfagi, og flere re-innleggelser på sykehus.

Dr. Clavé minnet deltagere på at dysfagi ikke lenger er sett som bare et symptom/tegn på en underliggende sykdom eller skade, og at WHO har etablert en internasjonal klassifisering av orofaryngeal dysfagi (ICD-10). Gode initiativer for å få leger til å bruke ICD-10-koden for orofaryngeal dysfagi i sine rapporter kan ha en betydelig effekt på bevisstgjøring av forekomsten og epidemiologi av orofaryngeal dysfagi. Et initiativ som ble gjennomført i fjor var World Swallowing Day Survey. Fjorårets survey viste at over 50 % av pasienter med påvist orofaryngeal dysfagi manglet en ICD-10-kode i journalen.

Dr Clavé oppfordrer alle til å informere kollegaene og bruke ICF-koden for orofaryngeal dysfagi, og delta på ESSD World Swallowing Day Survey, som skjer 7-11. desember. For mer informasjon send navn og e-post adresse til Jane Lewis ved executiveofficer@myessd.org

Dag 1 av *hands on*-kurset fokuserte på kliniske og instrumentelle utredningsverktøy, dag 2 handlet om kompenaserende teknikker og oralmotorisk trening, og tema på dag 3 var neurorehabiliteringsstrategier. Hver dag inkluderte en god blanding av teori, praktiske demonstrasjoner (work-

shops), kasuistikk og presentasjoner om forskningsdesign.

Det var interessant og imponerende å se hvor systematisk dysfagiteamet på Mataró sykehus gjennomførte kliniske og videofluoroskopiske utredninger. Vi ble introdusert for Volume-Viscosity Swallow Test. Flere deltagere stilte spørsmål om hvorfor alle konsistenser ble gitt til pasientene med sprøyte. Det ble forklart at hensikten var å sikre at pasientene fikk eksakte mengder i samsvar med testprotokollen. Videofluoroskopi-undersøkelsen ble gjennomført på samme måte.

En av de mest spennende og nyskapende nevrorehabiliteringsmetodene som ble presentert både på workshops og kongressen var pharyngeal electric stimulation (PES). PES tar utgangspunktet i hjernens plastisitet og muligheten for funksjonell reorganisering av kontroll fra den skadede hemisfære til den uskadede hemisfære. PES involverer passasje av en sonde gjennom nesen til farynx. På enden av sonden er to elektroder som gir elektrisk stimulering til svelget. Studier på hjerneslagpasienter har vist lovende resultater, men det trengs større multisenter-RCT-studier for å vise eventuell effekt.

Kongressen

ESSDs sekretær Renée Speyer fra Australia snakket om forskjellen mellom screening og klinisk vurdering av orofaryngeal dysfagi. Screening er kun for å identifisere om det er et problem eller ikke (bestå/ikke bestå), mens klinisk utredningsverktøy er diagnostiserende. Hun presiserte at det er ikke anbefalt å bruke verktøy som ikke er validert og uten gode psykometriske egenskaper.

Susan Langmore fra USA snakket om Fiberendoskopisk evaluering av svelging (FEES). Hun mente at denne bør standardiseres. FEES er mer sensitiv og nøyaktig enn videofluoroskopi for kartlegging av rester i hypofarynx. Det er pågående studier for utvikling av en skala for objektiv måling av rester. Hun snakket også om bruk av *ice chip*-protokoll (små knuste isbiter). Disse skal være tryggere å aspirere enn rent vann eller annet, gir kuldestimulering, fungerer som en blandet konsistens og gir trygghet motstand slik at man kan observere oral bearbeiding.

Den japanske tannlegen Koichiro Matsuo snakket om «oral care», eller munnhygiene, som et voksende forskningstema, og påvirkningen dette kan ha på aspirasjonspneumoni. Forekomsten av aspirasjonspneumoni var mer enn 80 % hos eldre (i 80-årene) på sykehus. Det kom tydelig fram at

i mange land er logopeder en av de eneste faggruppene som ser inn i munnen til pasientene. Rehabilitering av dysfagi hjelper for å redusere tilfeller av aspirasjon, mens god munnhygiene vil forbedre kvaliteten av aspirasjon. Dermed kan god munnhygiene redusere faren for aspirasjonspneumoni (lungebetennelse) fordi man kan kontrollere kvaliteten av spytt/materie som aspireres.

Lisa Fox fra Scotland snakket om utfordringene med å få pasientene, pårørende og personale på sykehjem til å følge anbefalingene. Hun fant at 50-75 % av sykehjemsbeboere hadde orofaryngeal dysfagi. Med geografiske utfordringer med to personer per kvadrat-kilometer og få logopeder var det store utfordringer med å gi et godt dysfagitilbud til dysfagi-pasienter. Hun var avhengig av å få til et godt samarbeid med personell som jobbet på sykehjemmene og har innført et opplæringsprogram med tverrfaglige dager med en «pakke» av praktiske og interaktive oppgaver, rollespill, dvd og online-trening. I tillegg ble noen ansatte gitt rollen som «ambassadører» som hadde ansvar å spre interesse og kunnskap videre ved arbeidsplassen. Det viste seg å være en vellykket tilnærming.

Jan Lewis snakket om økende grad av orofaryngeal dysfagi etter strålebehandling for personer med hode-/halskreft. Hun presenterte forskningsresultater for et proaktivt svelgetreningsprogram, en «boot camp» som foregikk samtidig med strålebehandlingen. Pasienter som klarte å spise litt og trene under strålebehandlingen hadde 50 % kortere bruk av gastrostomi enn de som hadde to ukers opphold i spisingen. Det var ingen signifikant forbedring av fysiologisk funksjon, men pasientene fra «boot camp»-programmet viste betydelig forbedring av livskvalitet (når det gjaldt å innrette seg etter funksjonstap, kompensere bedre, leve med vanskene osv.). Et viktig funn var at egentrening ikke var nok for å fremme bedring hos denne pasientgruppen.

Oppsummert var dette en meget innholds- og lærerik kongress. Det kom tydelig fram at vi må benytte validerte utredningsverktøy som har gode psykometriske egenskaper. Mange land bruker FEES og den er et utmerket supplement til VFS. Kompenserende tiltak som endring i hodestilling og konsistens er fortsatt viktig, men kvalitetsforskning innen evidensbaserte behandlingsmetoder begynner å vise en lovende og spennende fremtid innen rehabilitering av orofaryngeal dysfagi.

*Maribeth Caya Rivelesrud, Päivi A. Tupala, Eli Anne Kjølberg
Logopeder ved Sunnaas sykehus HF*

2-3 DAY EVALUATION AND MANAGEMENT PROGRAM FOR CHILDREN AND ADULTS WITH OROPHARYNGEAL DYSPHAGIA

Maribeth Caya Rivalsrud

Päivi A. Tupala

Eli Anne Kjølberg

Introduction: Sunnaas Rehabilitation Hospital is Norway's largest specialist hospital in the field of physical medicine and rehabilitation. The hospital provides multidisciplinary rehabilitation for patients with complex functional impairment following illness or injury at both regional and national levels. Sunnaas is the only hospital in Norway offering a 2-3 day evaluation and management program for adults and children with oropharyngeal dysphagia.

Population: A review of admissions from 01.01.13 until 31.12.14 showed that there were 106 adults and 57 children admitted to the program. Adults age ranged 18-86, with a mean of 54 years. Children were 11 months-17 years, with a mean of 6 years 8 months. Primary diagnosis for children was cerebral palsy or other congenital syndromes/disorders. Adults were primarily CVA and head/neck cancer.

Program structure:

- ☐ Referral from their primary physician or a physician specialist.
- ☐ Questionnaire sent to patient/caregivers and returned before admission.
- ☐ Children are admitted for 2 and adults for 3 days.
- ☐ Parents and caregivers follow the patient during the program.
- ☐ An interdisciplinary team approach.
- ☐ Contact with local interdisciplinary team
- ☐ Comprehensive report from SLP

Program content:

Day 1

- ☐ Medical history review
- ☐ Review of questionnaire
- ☐ Mealtime observation(s)
- ☐ Clinical exam with SLP

Day 2

- ☐ Mealtime observation(s)
- ☐ Education about swallowing anatomy and physiology, eating/feeding development
- ☐ Videofluoroscopy (MBSImP)
- ☐ Review and feedback from vfs
- ☐ Summarize findings and recommendations
- ☐ Child discharged

Day 3 (adults)

- ☐ Mealtime with implementation of recommendations
- ☐ Training of strategies and techniques
- ☐ Summary

Uniqueness of program:

Focuses only in oropharyngeal dysphagia, thus acknowledging dysphagia as a real disorder both for the patients, caregivers and health professionals. **Education** is the second essential part of the program and is crucial in helping parents, patients and caregivers make **informed decisions** regarding their health and quality of life. The third important aspect of the program is the **participation of local interdisciplinary team** to ensure effective and consistent communication of information both to the patient, relatives and caregivers, whether they work with the patient at day-care, school, institution or home-based care.

Sunnaas Rehabilitation Hospital

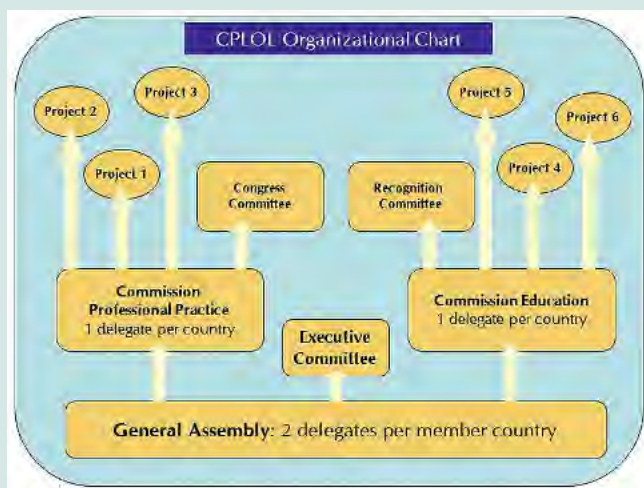

Posteren som Sunnaas-logopedene presenterte på kongressen.

Referat fra arbeidsmøte i CPLOL

Praha 17. og 18. oktober 2015

Den europeiske logopedorganisasjonen CPLOL hadde 17. og 18. oktober arbeidsmøte i Praha. Hvert medlemsland har to delegater i CPLOL. Katrine Kvisgaard og Signhild Skogdal representerer Norsk logopedlag. Kvisgaard er representant i CPP-gruppen (praksis) og Skogdal i CE-gruppen (utdanning). CPLOL er organisert slik:

På første del av arbeidsmøtet ble det gjennomgang av evalueringen fra den 9. CPLOL-kongressen, som i mai i år ble arrangert i Firenze. Med 659 deltakere fra 44 land, gikk kongressen med økonomisk overskudd. Ca. 340 abstracts ble sendt inn, så interessen for å legge fram forskningsresultater og praksiserfaringer var stor. Neste kongress avholdes i 2018, men sted er ennå ikke avklart. Et felles tema for begge gruppene denne gangen var flyktningssituasjonen i Europa. Hvordan kan logopeder møte flyktninger i krise? Hva kan vi som faggruppe bidra med? Delegatene fra Tyskland kunne fortelle at deres organisasjon har bestemt at logopediens dag 2016 skal dreie seg om logopedens rolle i møte med flyktningssituasjonen i landet. ASHA har laget en plakat som er oversatt til flere språk om hvordan man kan kommunisere enkelt med flyktninger. Peketavlene er utformet som pictogrammer med korte ord/setninger. Se denne linken: <http://www.tobiidynavox.com/refugee-communication-boards/>

Språk- og kommunikasjonsvansker mellom flyktninger og hjelpeapparatet i mottakerlandene hindrer samtaler for bearbeiding av traumatiske opplevelser, så registrering av tolker blant flyktningene er viktig. En av de tyske representantene som arbeider ved Hochschule Bremen fortalte om deres opprettelse av prosjektet «Refugee action» og «IN-Touch»-programmet, hvor flyktninger kan registrere sin kompetanse på ulike områder. Dette registreringsarbeidet kunne imidlertid være vanskelig fordi ID-papirer og vitnemål ikke kunne tas med på flukten. I framtiden vil det kanskje bli mer vanlig å lagre CV og vitnemål i Dropbox, eller liknende.

Det er for få logopeder i de fleste land til å ta seg av den eksisterende befolkningen, så flyktningene må settes i stand til selv å kunne bistå sine landsmenn med logopediske tjenester. Å framskaffe digitalt utstyr med oversettelsesprogram, samt grafiske kommunikasjons-hjelpemidler for barn, var forslag fra delegatene som kunne avhjelpe kommunikasjonsvanskene både akutt og på lang sikt.

Arbeidsgrupper i både CPP og CE har i lengre tid jobbet med flerspråklighet som overordnet tema. Gruppen i CPP ønsker blant annet å registrere alle flerspråklige logopeder, slik at det skal bli enklere for brukere som trenger det, å finne en logoped som snakker deres språk. Kvisgaard er medlem av undergruppen EU Day. Denne gruppen jobber med logopediens dag som arrangeres 6. mars hvert år. Temaet for 2016 er dyspraksi. Gruppen har akkurat avsluttet arbeidet med å kartlegge hvordan logopeder i Europa markerte denne dagen i 2015. I Praha diskuterte de hvordan neste års logopediens dag kan markeres på en best mulig måte. Det ble nevnt slogans, artikler som kan oversettes til engelsk og legges ut på hvert medlemslands hjemmeside og hvordan vi kan lage link til Wikipedia vedrørende EU Day. Alle medlemslandene i CPLOL ble før møtet i Praha oppfordret til å sende inn en poster som skal brukes 6. mars 2016. 4 land hadde gjort dette, blant andre Norge/NLL. Denne gangen ble det Malta som fikk flest stemmer, og posteren offentliggjøres i god tid før den 6. mars.

Lysfestival i Praha.

Skogdal er medlem av NetQues-gruppen. Definerings av logopedisk kompetanse er temaet for hennes arbeidsgruppe. Utgangspunkt for dette arbeidet er European Qualification Framework for lifelong learning (EQF levels), som er et sett med 8 utdanningsnivå satt av det Europeiske parlament. Bachelorutdanning er definert som nivå 6 og masterutdanning er definert som nivå 7. I Europa er fordelinga mellom nivå 6-utdanninger og nivå 7-utdanninger ca. 50/50. Selv om flere land har logopedutdanning på bachelornivå, kan de likevel ha mer om logopediske emner enn på masterutdanninger som har annen grunnutdanning enn logopedi (som f. eks. i Norge). For å bidra til mer harmonisering av logopedutdanningene i Europa har CPLOL gjennomført The NetQues project. Prosjektet resulterte i en tabell med syv hovedområder og 51 tema, hvor kompetanser for nyutdannede logopeder ble spesifisert.

NetQues-gruppen har i oppgave å begrunne og bestemme hvorvidt hver av de 51 kompetansene bør være på nivå 6 eller nivå 7. Gruppen har så langt konkludert med at kompetansene ikke så lett lar seg definere på nivå 6 eller 7, men krever fortolkning og beskrivelser. Følgende utdrag er eksempel på arbeidsgruppas pågående arbeid med fortolkning og beskrivelser av nivå 6 eller nivå 7:

The newly qualified SLT must be able to:	Suggested/discussed EQF level
Establish rapport and facilitate participation in the assessment and differential diagnosis process.	Basically level 6, depending on demands on reflection and the complexity of the case, adapting to the personality of the patient, need to motivate the patient to participate. These are basic skills for all therapists.
Understand the rationale and principles that underlie specific therapy methods.	This is level 7. It is beyond «doing». Here you need to be able to understand, contrast and explain different theories.

Gjennomgående for de fleste kompetansetemaene er at kompleksitet og refleksjonsnivå er sentralt for plassering på nivå 6 eller 7. Selv om CPLOL ikke har myndighet til å definere et lands nivå på logopedutdanning, mener CPLOL det er flere grunner til at logopedutdanninga bør være på nivå 7 (masternivå). Som eksempel nevnes at populasjonen i Europa blir eldre og genererer mer

Katrine ved Norges bidrag til 6.mars-plakat.

komplekse og varige logopedfaglige tilstander, og at det er sterke og økende krav om evidensbasert behandling og forskningskompetanse.

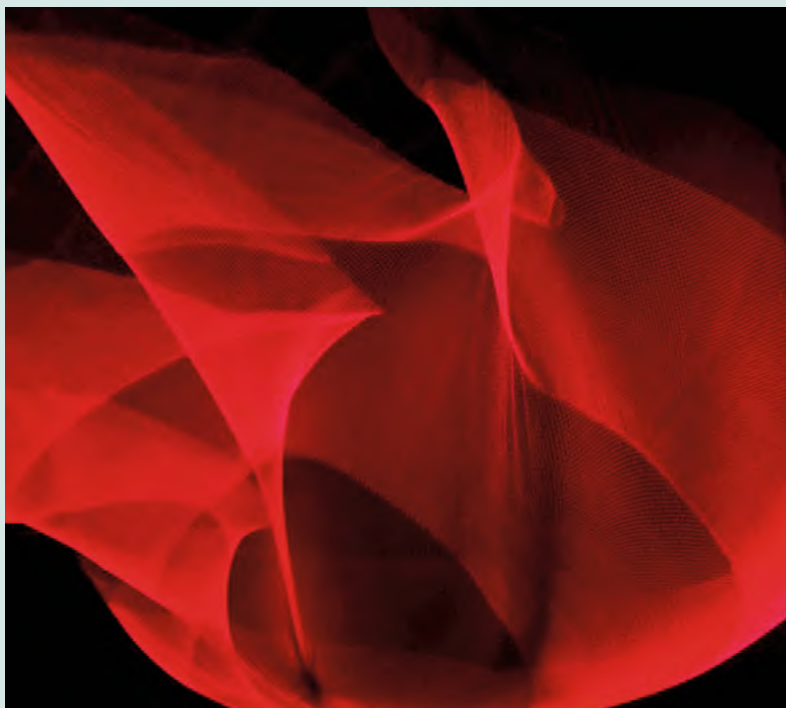
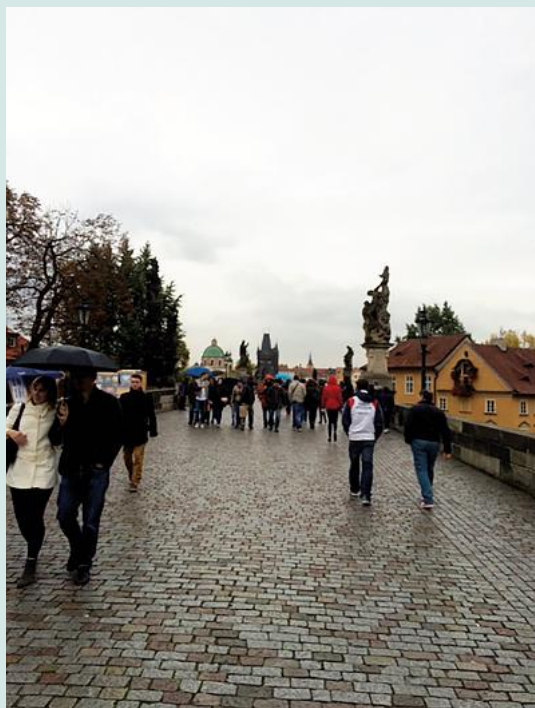
Som de nye delegatene fra NLL satte vi stor pris på å møte interessante og dedikerte kollegaer fra hele Europa. Felles for oss alle er fagområdet vårt, og det er spennende

Felles oppsummering av gruppearbeid.

å høre om hvordan logopeder ellers i Europa jobber. CPLOL er en møteplass for logopeder fra både praksisfeltet og forskningsfeltet. Vi håper vi kan fortsette det gode arbeidet som våre tidligere delegater har bidratt med i årene før oss.

Katrine Kvisgaard og Signhild Skogdal

Kan tilpasses elevens dialekt og ordforråd

- Utviklet i Norge
- Godkjent som hjelpemiddel av NAV
- Prisvinnende brukervennlighet
- Skolenes førstevalg

Last ned gratis demo på lingit.no/demo

Nyhet!

- Lingdys-serien støtter nå OpenOffice 4 og LibreOffice 5
- Nå får du spansk språkpakke for Lingpilot for Mac

Telefon: 73 60 59 22 / 934 81 107
e-post: skole@lingit.no

Ikke mer synd på oss enn andre

«Ikke bry deg om hva andre tenker.» «Folk tenker ikke det du tror.» «Vær åpen om stammingen.» Dette var noen av rådene nifsere fikk under årets høstweekend i Oslo.

Vi tenker mye, vi som stammer. Vi tenker mye på hvordan vi snakker, hvordan vi fremstår og ikke minst, hva andre måtte mene om oss. Det vi ikke tenker like mye på, er at det ikke er gjensidig. Vi er ganske alene om å tenke så mye på stammingen og hva den gjør med oss. Vi kan fort bli navlebeskuende og synes litt synd på oss selv. Det gir oss en form for pusterom, men det bringer oss ikke fremover.

I midten av oktober arrangerte Norsk interesseforening for stamme (NIFS) høstweekend. Tema var psykologiske aspekter ved stamming, med følgende oppfordring fra foreningen sentralt: «Det er ikke mer synd på oss enn andre». Psykiater Tormod Huseby, lege og professor Ingvard Wilhelmsen, logoped Tommy Olsen og NLP-coach Trine Rohde Moen snakket om skam og ensomhet, ansvar for egne valg i livet, kognitiv atferdsterapi i logoped-behandlingen, og mestring.

Vi som stammer ble utfordret. For er det mer synd på oss enn andre?

Stammingens psykologi

Ingvard Wilhelmsen snakket om hvordan vi som mennesker ser på oss selv i forhold til de rundt oss og hva andre tenker om oss. Hans hovedbudskap er at man må ta ansvar for sitt eget liv. Det er ikke dine traumer, men hvordan du tar dem, som avgjør hvilke konsekvenser de får.

– Folk er ikke så opptatt av oss som du tror. Hvis de vet at du stammer, hva så? Folk er mest opptatt av seg selv. Hvor mye skal vi bry oss om noe vi ikke kan gjøre noe med? sa Ingvard Wilhelmsen, som oppfordret oss til å gi litt mer f i hva andre synes om stammingen.

Jeg kunne ikke vært mer enig. Jeg har aldri helt akseptert at jeg stammer, så jeg har alltid kjempet i mot. Det oppfordrer jeg andre som stammer til å gjøre, også. Muligens har folk stilt seg spørsmålet noen ganger, «hvorfor vil han gi seg selv så mye motstand?». Jeg kan gi deg svaret med en gang: jeg synes ikke at stammingen skal stoppe meg fra å gjøre det jeg vil eller snakke med dem jeg vil. Det har ikke alltid vært lett, men som oftest har det kommet noe godt ut av den tilsynelatende selvpiningen.

Vær åpen om stammingen

Under den internasjonale stammedagen oppfordret vi alle som stammer til å være åpen om stammingen. For det er vi som stammer som vet mest om hvor frustrerende det kan være når ordene blir et hinder. For å bryte ned fordommer om stamming trengs sårt mer åpenhet.

Hensikten med åpenheten er at man skal få en kontroll over stammingen ved å slippe katta ut av sekken. De man snakker med skjønner at man stammer, men vet ofte ikke hvordan de skal reagere. Man blir møtt med et unnvikende smil eller en nervøs latter, og står igjen og føler seg dum. Men, ved å være på offensiven, avværner man situasjonen. Man bryter ned egen frykt. Man er i angrepsposisjon, ikke i en underdanig forsvarssituasjon.

Bak stammingen

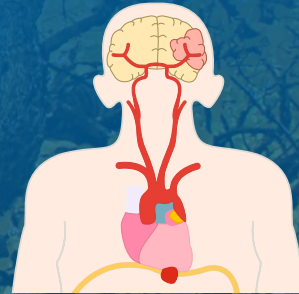
Logoped Tommy Olsen bruker kognitiv atferdsterapi (CBT) i sin logopedbehandling av barn og ungdom. Ved bruk av CBT lærer man mer om betydningen av negative tanker knyttet til egen stamming og hvordan man kan snu tankene. Hvilken innvirkning har det på stammingen om man tenker annerledes?

Personen som stammer blir utfordret til å tenke over hvorfor han velger ikke å gjøre ting. Skyldes det stammingen eller forhold som ikke har med stammingen å gjøre? Aktiv kansellering av stammeøyeblikk eller unngå situasjonsbetinget frykt? Kanskje må du kansellere hele situasjonen.

– Ikke gjør stammingen til en større synder enn den er! Hvem er du bak stammingen? spurte Tommy Olsen oss under høstweekend.

*Martin Aasen Wright
Styreleder,
Norsk interesseforening for stamme
martin.aasen.wright@gmail.com*

3. NASJONALE KONFERANSE OM HJERTET OG HJERNEN

Oslo Kongressenter 11. og 12. feb. 2016

PROGRAM OG PÅMELDING
www.hjertetoghjernen.no

Logopeder ønskes velkommen

Redaksjonen i Norsk tidsskrift for logopedi vil i spalten «Skattekisten» snakke med logopeder med lang fartstid og engasjement for faget, for å videreformidle noe av deres logopediske erfaring og kunnskap. Redaksjonen tar gjerne i mot tips fra leserne om logopeder som fortjener en plass i spalten.

Tuva Christin Fjordholm

– Det var egentlig litt tilfeldig at jeg ble logoped, sier Tuva og ler, – jeg visste nok ikke helt hva jeg gikk til. Tuva Christin Fjordholm gikk av med pensjon ved årsskifte, men har – som mange logopeder med henne – beholdt en liten privat praksis. – Foreløpig har jeg ikke hatt tid til å ta private oppdrag, men muligheten er i hvert fall der, humrer hun.

Tuva var ferdig utdannet logoped i 2000, og hadde før det en lang karriere i skole og spesialskole bak seg. Som lærer i spesialskolen møtte hun mange barn med store behov, og ofte var språket en del av utfordringene.

– Kommunikasjon har jeg alltid vært veldig interessert i. Når jeg som lærer møtte barn med store, spesielle behov var det både interessant og utfordrende å skulle finne deres utviklingsnivå, og hjelpe elevene videre. Språk-

utvikling syntes jeg var spesielt interessant. En gang jobbet jeg med et barn som hadde vært utredet ved spesialsykehuset for epilepsi, og dette barnet hadde blitt grundig utredet, også for språkvansker. Jeg husker at rapporten som var skrevet om barnets språkutvikling var veldig god, og den fungerte som et ypperlig verktøy for tilrettelegging! Jeg kan vel si at den erfaringen var med på å inspirere meg til å velge logopedi, når det var tid for videreutdanning.

– Jeg hadde allerede tatt det som da het 1. avdeling spes. ped., det gjorde jeg for mange år siden, og noe senere tok jeg spes.ped. mellomfag – det var utrolig spennende, flotte forelesere, og jeg nøt virkelig forelesningene. Der var det blant annet også forelesninger om språkrelaterte lærevansker, noe jeg syntes var veldig engasjerende. Da det av forskjellige grunner ble vanskelig for meg å fortsette som lærer, falt altså valget på logopedi. På skolen der jeg hadde jobbet var det regelmessig en logoped innom, men jeg ante egentlig ikke noe særlig om hva hun drev med. Hun kallet jo ut en og en elev, og så kom eleven tilbake, uten at jeg visste noe særlig om hva som hadde foregått, ler Tuva. – I dag forestiller jeg meg at man involverer seg mer i hverandres yrkesutøvelse i skolen.

– I 2000 var jeg ferdig utdannet logoped, og jeg var så heldig å få jobb i PP-tjenesten i Fredrikstad med en gang. På den tiden var vi ganske mange logopeder i PP-tjenesten, rundt 6-7 stykker, for det hadde vært en sammenslåing av flere småkommuner i fylket, til en stor-kommune, og alle småkommunene hadde jo hatt sin egen logoped. Men etter hvert som logopedene sluttet – noen flyttet, noen pensjonerte seg – ble det ikke ansatt nye, slik at da jeg gikk av med pensjon ved årsskiftet var vi to logopeder som delte på én stilling som utøvende logoped.

– Hvilket område har du jobbet mest med?

– Jeg har jobbet mest med språkvansker og taleflyt.

Dette var de områdene det ble søkt logoped til den gangen stillingen i PPT ble utlyst. Jeg jobbet med barn og unge, helt fra barnehagealder og opp til videregående. Til å begynne med, mens vi fortsatt var mange logopeder, reiste vi ut til barnehager og skoler. Etter hvert som vi ble færre måtte vi gjøre det slik at de som skulle til logoped måtte kommet til oss på kontoret, for ellers hadde vi brukt opp all tiden vår i bil. På denne måten fikk vi også tettere samarbeid med foreldre, fordi de måtte følge barna til oss.

– Jeg synes fagfeltene jeg jobbet med var veldig engasjerende, og ble mer og mer nysgjerrig jo mer jeg jobbet. De senere årene ble jeg også stadig mer interessert i løpsk tale, noe som i mange år vel var en underkjent vanske. Når jeg tenker på det i dag, er det nok flere mennesker jeg har møtt som egentlig hadde løpsk tale. Det er et av de områdene jeg skulle ønske jeg visste mye mer om, selv om det de siste årene har vært lettere å finne informasjon. Blant annet holdt Bredtvet et knakende godt kurs om løpsk tale – der deltok jeg med glede!

– *Hva synes du at du har lykkes best med i din karriere som logoped?*

Tuva tenker seg om, drar litt på svaret. – Jo, noe jeg synes jeg har lykkes med, det er det at jeg har turt å møte nye og ukjente faglige problemstillinger. Jeg har turt å gjør ting som jeg kanskje ikke har vært helt sikker på om jeg vet eller kan nok om. Det er to forskjellige ting å lese om et emne og det å møte det i praksis, ler Tuva. – Jeg har jo hatt veldig mye god støtte fra erfarne kolleger, og også fra helt nyutdannede kolleger. Vi har kunnet drøfte problemstillinger i fellesskap. Det å ha gode kolleger helt fra starten av har vært utrolig berikende. Mine kolleger var så sjenerøse og villige til å dele den kunnskapen de hadde. I en periode hadde vi også noe vi kalte for fagteam i PPT, hvor problemstillinger innenfor språk og kommunikasjon kunne drøftes. Jeg synes alltid det har vært inspirerende å ha sånne drøftinger, sier Tuva, – og i de senere årene, til jeg gikk av med pensjon så hadde den andre logopeden og jeg faste drøftinger hver 14. dag. Det ble noe av grunnmuren i jobben vår, hvor vi hadde mulighet både til å gi råd og selv få tilbakemeldinger.

– *Har ikke du også vært aktiv i Østfold logopedlag?*

– Jo det har jeg, jeg kom inn i styret i Østfold logopedlag med en gang jeg var ferdig utdannet, og der ble jeg veldig lenge. Jeg var også leder en stund, og syntes det var utrolig givende. Medlemskap i logopedlaget ga mye faglig påfyll, men også innsikt i logopediens plass nasjonalt og internasjonalt. Vi har og har hatt mange forskjellige måter å samles på i Østfold logopedlag – det har kanskje vært mer faglig i perioder og så mer sosialt i andre perioder. Det at vi kjenner hverandre vi som er i dette lille fylket her, det er viktig for meg. Igjen så er det dette med å kunne rådføre seg med andre logopeder, hente støtte og bidra selv til å støtte andre.

– *Hvilke utfordringer har du møtt på?*

– Jo, da tenker jeg på noe som jeg har vært veldig opp-tatt av, det er dette med foreldreveiledning. Det har jeg brukt veldig mye tid på, å prøve å bevisstgjøre foreldre på hvordan de kommuniserer, og noen ganger hva slags livsstil de har. – For eksempel tenker jeg på et barn jeg jobbet med som hadde hørselsproblematikk og fonologiske vansker. Det viste seg at hjemme var det alltid mye lyder; fjernsynet sto på med lyd, eller radioen sto på i bakgrunnen. Det er viktig å bevisstgjøre foreldre til selv å skape gode kommunikasjonsmiljøer. Jeg skulle gjerne ha nådd mye lenger med foreldreveiledning, men tiden strakk sjeldent til.

– Men jeg er også bekymret for hvilken plass logopedien etter hvert har i samfunnet. Det er veldig viktig for oss logopeder å være med på å gjøre logopedien kjent. Jeg har fått flere henvendelser til den private praksisen min av folk som trenger logopedhjelp, men som ikke vet hvordan de skal gå frem for å få det. Og det er ikke sikkert alle vet at de trenger oss en gang! Som kommunal logoped var jo situasjonen som oftest slik at vi hadde lange ventelister, og da var det ikke like lett å gå bredt ut med markedsføring av tjenestene våre.

– *Hva synes du er den viktigste oppgaven til en logoped?*

Tuva smiler og nikker litt med hodet, – jo, det har jeg tenkt litt på, og jeg tenker at det viktigste man kan gjøre er å øve seg på å lytte og å analysere. Det å ha en lyttende grunnholdning er avgjørende for å kunne dra nytte av de faglige redskapene man har. Det er i veldig korte trekk det jeg tenker er kjernen i det hele. For eksempel når jeg nærmer meg et barn eller en ungdom

som skal få hjelp, så har jeg vært veldig opptatt av hva slags nettverk er det rundt dette barnet, og hva slags sammenheng lever det i? Man må kunne lytte til: Hvilket menneske er det jeg møter nå? Er det en som har kommet fordi vedkommende ønsker det selv, eller er det mor og far som ønsker det? Noen barn blir villig med til logopeden, men når de kommer så er det mor og far som har bestillingen. Barnet er helt komfortabel med det som er mors og fars problem. For eksempel når det gjelder artikulasjonsvansker, viser det seg at barnet synes det er helt i orden at det ikke kan uttale r-lyden. Da vil kanskje min oppgave være å si at de heller må komme tilbake om et halvt år.

– Det å se helheten rundt barnet er veldig viktig. Barna er helt avhengige av at voksne støtter dem i hverdagen, og logopedens oppgave er å tilpasse arbeidsmengden slik at oppgavene er oppnåelige. I veldig mange tilfeller er personalet på skolen og i barnehagen viktige samarbeidspartnere.

– Er det noe du synes har vært spesielt interessant i yrket som logoped?

– Ja, noe jeg synes har vært veldig morsomt, det er det at jeg har kunnet bruke meg selv i arbeidet til å formidle ting. Det å kunne være kreativ, bruke en del av meg selv i arbeidet med barna, det synes jeg har vært kjempegøy, og så ble det jo veldig ofte tatt godt imot av ungene da, ler Tuva. Hun viser frem en dukkekoffert som er godt ivaretatt, med innbydende, klare farger. Kofferten inneholder leker og objekter som Tuva har samlet gjennom mange år, spennende ting fra både inn- og utland, som har vekket nysgjerrighet og interesse hos mange barn. – Det å finne akkurat den tingen som motiverer akkurat det barnet, det er gøy!

– Ellers synes jeg det har vært veldig fint å lese bladet Logopeden. Det er et lyspunkt når den dukker opp i postkassen. Der er det jo ofte mange konkrete tips, det har jeg hatt veldig utbytte av. Jeg er også ofte innom NLLs hjemmesider på nettet. Og jeg må også nevne at jeg har hatt mye glede av samarbeidet med det som da var Bredtvet kompetansesenter – både for utredninger, veiledning, telefonkontakt og kursdeltakelse.

Jannicke Vøyne

Av Inger Marie Trosi

**Disse
utgivelsene
får du for
kr. 499,-
om de
kjøpes samlet**

De er samlet i 2 hefter.
(Rulle-r 225,-
og Lydspor 325,-)

I tillegg kommer
ekspedisjonsutgiftene.

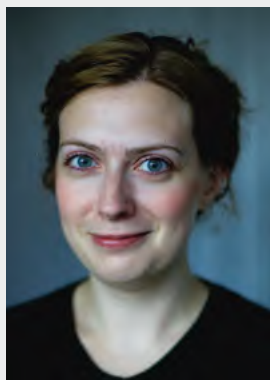

Sjekk ut **www.spraakbruket.net** og bestill hos inger.marie@stemmebruk.com

Presentasjon av ph.d.-prosjekter

Logopedi i Norge har hatt et rykte om at det forskes for lite på høyere nivå. Derfor vil vi gjerne synliggjøre noe av det stadig økende mangfold av doktorgradsprojekter som gjennomføres og forskes på av logopeder og andre innen tilknyttede fagområder. På denne siden vil vi derfor fortløpende presentere doktorgradsstudenter. Holder du på med forskning på doktorgradsnivå eller kjenner en logoped som gjør det – ta gjerne kontakt med redaksjonen.

Navn:
Christiane Lingås Haukedal

Bakgrunn:
Bachelor i generell psykologi og master i logopedi fra Universitetet i Bergen.

Sted tilknyttet PhD:
Institutt for spesialpedagogikk ved Universitetet i Oslo.

Fagområde: Hørsel, språk og kommunikasjon (audiopedagogikk)

Tidsperiode: August 2015–august 2019

E-postadresse: *christiane.haukedal@isp.uio.no*

Arbeidstitel: When the Gap is not Closing: Difference in Utilization of Cochlear Implants in Children

Tema og formål: Cochleaimplantat (CI) er i løpet av de siste 20 årene blitt standard behandlingsform ved hørselstap hos barn og voksne, som ikke profilerer på bruk av høreapparat. CI gjenoppretter ikke normal hørselsfunksjon, men vil likevel gi døve og sterkt tung-hørte personer tilgang til oppfattelse av lyd. For de fleste vil denne lydoppfattelsen gi dem en mulighet til å tilegne seg talespråkferdigheter i ulik grad. En rekke faktorer assosiert med god taleoppfattelse og talespråklige ferdigheter hos døve barn er identifisert, og omfatter blant annet tidlig implantasjon, brukstid, nonverbale evner og kommunikasjonsform (Fulcher, Purcell, Baker, & Munro, 2012; Geers, Brenner, & Davidson, 2003;

Percy-Smith, Cayé-Thomasen, Breinegaard, & Jensen, 2010; Peterson, Pisoni, & Miyamoto, 2010; Sarant, Holt, Dowell, Richards, & Blamey, 2008). Flere studier finner at mange av barna som får CI tidlig kan utvikle aldersadekvate talespråklige ferdigheter (Fulcher et al., 2012; Leigh, Dettman, Dowell, & Briggs, 2013; Wie, Falkenberg, Tvete, Bunne, & Osnes, 2011). Samtidig er det en stor spredning i resultatene barna oppnår, og sammenlagt forklarer identifiserte faktorer i overkant av 50 % av variasjonen i taleoppfattelse (Geers et al., 2003; Wie, Falkenberg, Tvete, & Tomblin, 2007) og språkferdigheter (Boons et al., 2012; Sarant et al., 2008) etter implantasjon. I doktorgradsarbeidet skal jeg se nærmere på hvilke kognitive faktorer som er assosiert med en uventet svak talespråklig utvikling, samt undersøke hvorvidt noen av disse barna kan ha spesifikke språkvansker. Jeg vil også se nærmere på hvordan barna som strever språklig har det i hverdagen gjennom å se på selv- og foreldrerapportert livskvalitet. Aldersgruppen jeg vil undersøke er barn mellom 5 og 12 år som har fått tidlig cochleaimplantasjon, og som ikke har tilleggs-vansker som antas å påvirke språkutvikling. Det overordnede målet er å identifisere faktorer som kan være medvirkende til å forklare noe av den så langt «uforklarte» variasjonen i talespråklige ferdigheter hos barn med CI, samt undersøke selv- og foreldrerapportert livskvalitet hos denne gruppen.

Veiledere:

Hovedveileder: Ona Bø Wie, professor i audiopedagogikk ved Universitetet i Oslo.

Biveileder: Björn Lyxell, professor i psykologi ved Linköpings Universitet.

Tilknyttet forskergruppen Child, Language and Learning (CLL)

- Yrkesetikk, takkt!

Som utøvende logoped kan vi ikke unngå å stå overfor etiske dilemmaer av og til. To av dilemmaene som gjelder slagpasienter med afasi og taleapraksi er:

1. Hvor raskt kan logopedbehandling iverksettes etter utskrivning fra sykehus?
2. Hvor hyppig skal behandlingen/undervisningen være?

Vi har imidlertid noen nasjonale faglige retningslinjer vi kan forholde oss til, slik som «Behandling og rehabilitering ved hjerneslag (Helsedirektoratet, 2010). Disse retningslinjene er for tiden under revisjon og det vil komme en ny versjon i 2016. En revisjon etter kun 5-6 år viser hvor raskt utviklingen går innen forskningen på dette området, der målet er å «bidra til en forskningsbasert, effektiv behandling av god kvalitet for slagpasienter i Norge uavhengig av kjønn, alder og bosted» (s. 1). Det antas imidlertid at visse anbefalinger i de kommende retningslinjene vil være lik dem som gjelder nå.

De nasjonale retningslinjene retter seg først og fremst til helsepersonell i kommune- og spesialisthelsetjenesten (inkludert logopeder i helsetjenestene), men gir også veiledning vedrørende logopedtilbud på kommunalt nivå. Retningslinjene kan altså være til stor nytte for logopeder som arbeider med denne brukergruppen i en pedagogisk institusjon, slik som for eksempel Voksenopplæringen. Det er også viktig for logopeder i PPT å kjenne til anbefalingene som gis i retningslinjene, da de er sakkyndig instans og skal anbefale logopediske tiltak, inkludert omfang.

De nasjonale retningslinjene refererer til kommunenes plikt til å opprette et helhetlig tilbud for denne målgruppen. Det vises også til at Opplæringsetaten har et spesielt ansvar for voksne med språk- og talevansker. «Det er viktig at tilbudet blir utformet slik at det ivaretar et omfattende behov i en tidlig fase etter sykdom eller skade...» (kap. 5.2.3.1., s. 99), og «Det sies i forskrifter at opplæringen må ha et omfang, et innhold og en

lengde som gir den voksne sjanse til å nå de mål som er realistiske» (ibid). Videre står det at «Tjenestene som privatpraktiserende logopeder tilbyr kan ofte etableres raskt og avhjelpe et akutt behov for intensiv behandling» (ibid).

De nasjonale retningslinjene anbefaler logopediske tiltak av tilstrekkelig mengde og hyppighet, og varigheten av det logopediske tilbudet bør være så lenge personen har nytte av det. I kronisk fase anbefales perioder med intensiv språkterapi (kap. 5.4.4.1).

Dilemma 1 er at det ofte tar lang tid før et kommunalt logopedtilbud er på plass etter sykehusutskrivelse. Spesielt er det lang ventetid når logopeder følger skolens (sommer)ferie. Dette er en praksis som ikke er i tråd med nasjonale anbefalinger og afasirammedes behov for en tiltakskjede uten brudd. De nasjonale retningslinjene anbefaler bruk av private logopeder der kommunen ikke står klar til å gi et tilbud. Det er uetisk å la den afasirammede i en god bedringsfase vente på et logopedisk tilbud.

Dilemma 2 omhandler hvor ofte den afasirammede skal få et behandlings-/undervisningstilbud. Ofte tilbys kun 1 undervisningstime pr uke, i for eksempel voksenopplæringen. I følge retningslinjene bør tilbudet være hyppigere, eller mer intenst over et kortere tidsrom.

Evidensbasert kunnskap om intensive kurs, det være seg LSVT-terapi for Parkinson, intensive lesekurs i skolen, eller Constraint-Induced språkterapi (CIST), har alle det til felles at slike strukturerte intensive kurs gir god effekt. Målet med all logopedisk behandling/undervisning er at pasienten/brukeren/eleven skal oppnå best mulige språk- og kommunikasjonsferdigheter.

Det er ofte slitsomt for en afasirammet å gjennomføre en intensiv behandling. Men dersom dette kun er over en tidsbegrenset periode burde det være mulig i langt

flere tilfeller enn det praktiseres i dag. En slik intensiv periode kan også eventuelt gjentas med visse mellomrom, da det er anbefalt at afasirammede får behandling så lenge vedkommende kan dra nytte av slik behandling.

En logopedtime per uke over lang tid kan altså gi mindre utbytte enn flere timer per uke over et kortere tidsrom. Unntaket er dersom brukeren selv er i stand til å arbeide med stoffet selvstendig hjemme imellom timene.

Spørsmålet blir da: Gir du som logoped et tilbud som gir best effekt for den enkelte afasirammede? Dette har altså også en yrkesetisk side som det er verdt å tenke over.

«Nasjonale faglige retningslinjer – behandling og rehabilitering ved hjerneslag» finner du på www.helsedirektoratet.no

Trine Lise Dahl
Yrkesetisk råd

Informasjon

UNIVERSITETET I BERGEN

MASTEROPPGAVER MASTER I LOGOPEDI

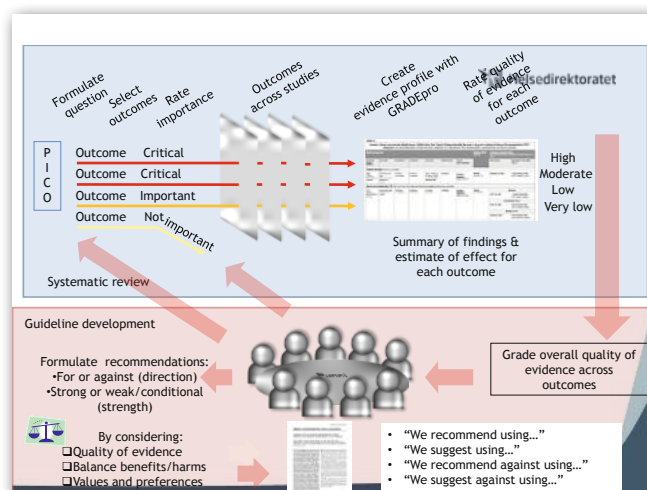
	Etternavn	Fornavn	Tittel på masteroppgave	Veileder	Biveileder
1	Hansen	Renate Skogmo	Språk og stamming - En undersøkelse av språklig kompetanse hos fire gutter i alderen 5-8 år som stammer	Turid M. Helland	Ragnhild R. Heitmann
2	Jonassen	Hanne	Auditory processing in children with cleft lip and palate	Arve Asbjørnsen	Nina Pedersen
3	Leithaug	Gunn Sissel	Språkutvikling hos barn med cochleaimplantat	Magnhild Selås	Arve Asbjørnsen
4	Vederhus	Ole-Jacob	Pragmatisk kompetanse hos 6-åringer med Leppe- kjeve- og/eller ganespalte – Pragmatic competence in 6-year-olds with cleft lip and/or palate	Magnhild Selås	(ingen)
5	Hoff	Karin Alexandra	Validitet og Reliabilitet i VoiSS Basert på en Gruppe Stemmefriske Personer - En Pilotstudie	John Helge Heimdal	Tom Karlsen
	Taraldsen	Berte			
	Ulvatne	Kristine Hildegard			
6	Høeg	Nina	Logopediske vansker etter akutt iskemisk hjerneslag i ung alder og helserelatert livskvalitet	Ulrike Waje-Andreassen	Hedda Døli
	Kvarme	Mari Elisabeth			
	Seter	Ida			
7	Leirvik	Marthe Engen	Logopediske vansker etter akutt hjerneinfarkt i ung alder og betydningen for yrkesdeltagelse	Ulrike Waje-Andreassen	Arve Asbjørnsen
	Tørnquist	Ingrid Meyer			
	Vigsø	Maiken Susanna			
8	Woods	Marianne	Barn født med leppe-kjeve-ganespalte - språkferdigheter og risiko for dysleksi	Magnhild Selås	(ingen)
9	Ohr	Hilde Kristine	En pilotstudie av språkvansker hos barn født nær termin («late preterm»)	Wenche Helland	(ingen)
	Straume	Anne			
10	Holtar	Christine	Mestringsforventninger til utdanning blant innsatte med og uten diagnostisert dysleksi	Arve Asbjørnsen	Beate B. Roth

Revisjon av Nasjonal retningslinje for behandling og rehabilitering ved hjerneslag – referat fra møte i referansegruppen

Yrkesetisk råd tar opp i sitt innlegg problemstillinger tilknyttet Nasjonal retningslinje for behandling og rehabilitering ved hjerneslag og henviser til at retningslinjen er under revidering. Styret i Norsk logopedlag forespurte meg om å sitte som representant for NLL i referansegruppen for revisjon av Nasjonal retningslinje for behandling og rehabilitering ved hjerneslag, og det er derfor naturlig å si noe om det arbeidet som foregår.

Norsk logopedlag er sammen med KS, Landsforening for slagrammede, Norsk Ergoterapeutforbund, Norsk fysioterapeutforbund, Norsk Luftambulans, Legeforeningen, Norsk sykepleierforbund og Norsk psykologforening invitert til å delta i arbeidet i form av en ekstern referansegruppe.

Selve arbeidsgruppen for revideringen ledes av en redaksjonsgruppe bestående av Bent Indredavik og representanter fra Helsedirektoratet, samt ledere av arbeidsgruppene (fremhevet med fet skrift i oversiktstabellen). Det legges også opp til en intern referansegruppe. De tre arbeidsgruppene omfatter hovedområdene akutt behandling, sekundær forebygging og rehabilitering. Første møte i referansegruppen ble gjennomført i slutten av mai i år. Det kom tydelig frem at oppdraget til selve arbeidsgruppen er noe annerledes enn de selv håpet. Et av formålene med redigeringen er at de redigerte retningslinjene skal lagres i Helsedirektoratets nye elektronisk format, som følger vurderingssystemet GRADE. GRADE er forkortelsen for **G**rating of **R**ecommendations **A**ssessment, **D**evelopment and **E**valuation, og er

Akutt behandling:	Sekundærforebygging:	Rehabilitering:
Helse Vest: Lars Thommassen Dagny Sevheim	Helse Vest: Halvor Næss	Helse Vest: Ole Marius Ekeberg
Helse Nord: Rolf Salvesen Torgeir Engstad	Helse Nord: Ellisiv Mathiesen	Helse Nord: Cathrine Arntzen
Helse Sørøst: Ole Morten Rønning Arnstein Tveiten Lill K. Mensen	Helse Sørøst: Bente Thommassen Hege Ihle Hansen	Helse Sørøst: Frank Becker Gro E. Aasland Inger Johansen
Helse Midt: Gitte Rohweder Yngve Seljeseth	Helse Midt: Hanne Ellekjær	Helse Midt: Eva Bovim Hild Fjærtøft

en dataapplikasjon for å utarbeide og presentere oppsummering av evidens og kvalitet på den samlede dokumentasjonen. Det presenteres som et nyttig verktøy for forfattere av systematiske oversikter og de som skal utarbeide retningslinjer. Sluttprodukter omfatter både oppsummeringstabeller av funnene og evidensprofiler. Resultatene kan videre analysere i to trinn, hvor første trinn ser på den metodiske kvaliteten av kunnskapsgrunnlaget for hvert utfall (Høy, Middels, Lav, Svært lav). Trinn to ser på styrken på anbefalinger (sterk, svak), der kvaliteten på dokumentasjonen kun er en av flere faktorer.

Dette nye systemet medfører mye jobb, fordi alle tidligere anbefalinger og litteratursøk må gjennomgås på nytt og med utgangspunkt i såkalte PICO-spørsmål. PICO er et systematisk oppsett for vurdering av problemstillinger basert på fire faktorer, se illustrasjon:

P	I	C	O
Population/ problem (pasient)	Intervention/ (tiltak)	Comparison (sammenligning)	Outcome (utfall)
Akutt hjerneinfarkt IA	Embolectomi IV	Trombolyse	

Dette betyr i praksis at man foreløpig bare har mulighet til å revidere et begrenset antall anbefalinger, fordi dette er tids- og økonomikrevende. Direktoratet hadde gitt arbeidsgruppen et utgangspunkt på bare 15 anbefalinger, mens arbeidsgruppen har forhandlet seg frem til ca. 25. Allikevel betyr det at over 400 anbefalinger blir foreløpig stående uforandret utover disse 25 utvalgte.

For å finne ut hvor man skal begynne, har hver av de tre underarbeidsgruppene kommet med forslag hvilke ca. 8 PICO-spørsmål de ønsker å starte med. Sett med logopediens øye er det oppløftende å se at afasi var et av for-

slagene fra rehabiliteringsgruppen, mer spesifikt skal man se på intensiteten, dvs. tilbud som omfatter mer enn 5 timer per uke versus dem som er mindre intensive. 5 timer i uken står jo i dagens retningslinje som anbefaling for å kunne oppnå en målbar effekt av afasitilbudet. Personlig synes jeg det er en stor fordel at det fastslås et timeantall på direktoratsnivå, men ser man kritisk på det, sier denne stående anbefalingen derimot ikke noe om for hvilken type afasitilbud det gjelder, i hvor lang tid, om det må være logoped eller kan innebære selvtrening, finansiering for å oppfylle dette kravet, etc.

Hver og en representant i referansegruppen ble så bedt om å komme med innspill der og da, samt sende skriftlige tilbakemeldinger i samråd med sine foreninger. Her ble det blant annet gitt som tilbakemelding at dysfagi bør komme inn. Men med 25 av over 400 anbefalinger er det et sterkt prioriteringsbehov på tvers av faggrupper. For å imøtekomme denne problematikken noe, ser man for seg at den norske arbeidsgruppen også kommer til å se mot Sverige og Australia som holder på med tilsvarende retningslinjer og vurderinger for å supplere hverandre. Forskningsbakgrunnen som danner grunnlag for en hver vurdering er jo likt for hele verden, mens selve anbefalingen vil variere med hensyn til andre nasjonale retningslinjer og føringer. På den måten kan man minske arbeidsbyrden med forskningssøk noe.

Arbeidet er som sagt mer omfattende enn forventet for arbeidsgruppen, og referansegruppen har ikke vært innkalt til videre møter enda, slik at det er naturlig å tenke seg at prosessen vil tar lengre tid enn planlagt med publisering i 2016.

Melanie Kirmess

*Vi ønsker alle god jul
og godt nytt år!*

vi trenger ditt tips!

Nettressurser for støttet samtale for afasirammede

Støttet samtale for afasirammede og deres kommunikasjonspartnere (Supported Conversation for Aphasia, SCA) er en kjent tilnærmingssåte for mange logopeder som jobber med afasi. Aura Kagan og hennes kolleger fra the Aphasia Institute i Toronto har vært ledende i dette arbeid. I Norge har Eli Qvenild vært en foregangskvinne for kommunikasjonsmåten gjennom både kurs og håndbok om støttet samtale for afasipartnere. Samtidig kan det være utfordrende for en del logopeder å implementere metoden skikkelig i den praktiske hverdagen med ulike klienter. Her presenteres to nettressurser som handler om å gjøre afasirammede bedre i stand til å delta i samtaler.

Better conversations with aphasia – a learning resource

Beeke S, Sirman N, Beckley F, Maxim J, Edwards S, Swinburn K, Best W. 2013. Better Conversations with Aphasia: an e-learning resource. Available at: <https://extend.ucl.ac.uk/>

<http://www.ucl.ac.uk/betterconversations/aphasia>

University College in London (UCL), Connect og The Tavistock Trust for Aphasia. Better conversations with aphasia samsvarer på relevante punkter med SCA, men ble utviklet med utgangspunkt i konversasjonsanalyse. En konkret forskjell er for eksempel at Better conversations with aphasia kan være et behandlingsopplegg der det ikke bare er partneren som skal støtte samtalen, den afasirammede er også ofte direkte involvert og øver på å endre sin samtaleatferd. Det ferdige e-læringsprogrammet ble lansert i august 2013, og ble blant annet presentert av Dr. Susanne Beeke ved den Nordiske Afasikonferansen i Oslo i år. Kurset omfatter til sammen 10-15 timer med videoforelesning og eksempler, som er lagt opp etter tema, slik at man også kan velge ut ulike deler. Programmet er rettet både mot logopeder og logopedstudenter med hensyn til bruk av metoden, men også mot helsepersonell generelt. I tillegg fokuserer det på afasirammede og deres familier og hvordan de kan benytte seg av metoden. Det er tilrettelagt for dem med egne afasivennlige deler av programmet.

Better Conversations with aphasia er et gratis e-læringsprogram som ble utviklet i 2012 i et prosjektsamarbeid mellom Better Conversations with Aphasia-teamet ved

I programmets egen beskrivelse (<https://extendstore.ucl.ac.uk/product?catalog=UCLXBCA>) omtales formål for de ulike brukergruppene som følgende:

3.1 Therapy programme Menu 2 / 15 Module overview

Module	3.1 Therapy programme
Course Title	Better Conversations with Aphasia
Module Ref	BCA 3.1
Description	This module provides the therapeutic aims of the conversation therapy programme for people with aphasia and access to all session plans and therapy handouts.
Prerequisites	SLT/SLP qualification
Video	Yes

For logopeder/logopedistudenter:

- Til fagutvikling
- Som støtte for planlegging, gjennomføring og måling av resultater for samtaletrening (conversation therapy) med brukere
- Som praktisk verktøy i arbeid med brukere (for eksempel å se gjennom deler av programmet sammen som del av logopedtilbudet)
- For bruk i opplæring av helsepersonell om afasi og dens påvirkning på kommunikasjonsferdigheter

For personer med afasi eller deres pårørende:

- Hva samtaletrening er
- Hva andre personer med afasi tenker om programmet
- Om det kan passe for deg
- Informasjon om andre steder for å finne informasjon om afasi og samtale

For helsepersonell

- Hvordan afasi påvirker hverdagskommunikasjon
- Hva samtaletrening er
- Evidensgrunnlaget for dens nytte for afasirammede

Programmet er gratis, men man må opprette en bruker og passord for tilgang, se denne linken: https://extendstore.ucl.ac.uk/catalog?pagename=better_conversations_with_category=13

Som bruker har man også tilgang til et diskusjonsforum hvor man kan drøfte alt fra spørsmål om litteratur, programmet og forskning til erfaring med egne kasus.

SCA – samtalestøtte til afasiramte personers pårørende

Formidling af SCA-samtalestøtteteknik til afasiramte personers pårørende

- idéer til tilgange og øvelser

SCA-øvelse: IND

Instruktion:

Fortæl om en eller flere konkrete opgaver hjemmefra, der er løst (fx plænen er slået/der er lukket for vandet i sommerhuset).

Fokus:

Støt talen ved [de vigtigste IND-teknikker repeteres sammen] (fx brug af papir og blyant).

[primært sengeafsnit]

SCA-øvelse: IND

Instruktion:

Fortæl, hvilke besøgende, der kommer i den nærmeste fremtid og hvornår.

Fokus:

Støt talen ved [de vigtigste IND-teknikker repeteres sammen] (fx brug af papir, blyant, kalender).

[primært sengeafsnit]

Våre danske kolleger har også sett behovet for mer tilrettelegging for arbeid med støttet samtale for afasirammede (<http://cfh.ku.dk/sca--samtalestoette-til-voksne-med-afasi/>). Våren 2015 møtes derfor 34 logopeder fra 19 ulike kommunikasjonsenter, nevrologiske sykehus og rehabiliteringsinstitusjoner til en workshop i regi av Center for hjerne-skade og Glostrup hospital. Formålet var å komme frem til nye måter å oppfylle rehabiliteringsmålene for afasi-rammede på med fokus på utveksling, utvikling og utprøving av ideer om bruk av støttet samtale i hjemmet. Gjennom et slikt fokus på kommunikasjon i hjemmet ønsket man å redusere de språklige barrierene for afasi-rammede. Workshopen resulterte i to helt konkrete resultater – 1.) en idekatalog for hvordan logopeder kan introdusere og formidle prinsippene i støttet samtale for afasirammede og deres pårørende og 2.) et sett med konkrete øvelseskort for praktisk gjennomføring av støttet samtale i logopedtimen med afasirammede og deres pårørende.

Både idekatalogen og øvelseskort er gratis nedlastbar som pdf-filer: <http://cfh.ku.dk/sca--samtalestoette-til-voksne-med-afasi/idekatalog-til-personer/>.

Prosjektet er støttet av Helsefonden, Jascha fonden og Hjernesagen.

Melanie Kirmess

SCA-øvelse: IND

Instruktion:

Se på en billedsekvens. Beskriv et af billederne. Lad X udpege det rigtige.

Fokus:

Støt talen ved [de vigtigste IND-teknikker repeteres sammen] (fx brug af papir og blyant).

SCA-øvelse: IND

Instruktion:

Vælg et billede og beskriv det for X, så han/hun kan udpege det blandt de øvrige billeder på bordet.

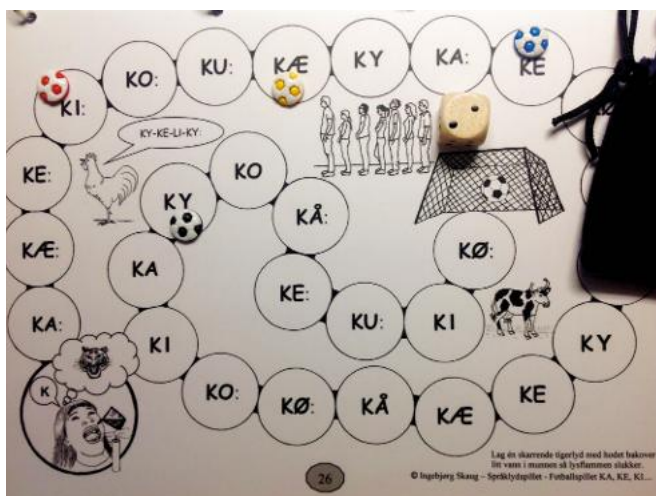
Fokus:

Støt talen ved [de vigtigste IND-teknikker repeteres sammen] (fx brug af papir og blyant).

SPRÅKLYDSPILLENE

FOTBALLSPILLET

Av Ingebjørg Skaug

Mange logopeder har funnet ulike triks til å lære inn språklydene i Ingebjørg Skaugs bok Norsk Språklydlære med øvelser (2005).

I år har forfatteren gitt ut Fotballspillet som er et systematisk treningsopplegg for språklyder i stavelserform. Materialet består av 34 spill. Spillene er basert på østnorsk uttale. Med enkle tilpasninger på bildene av hvordan den enkelte lyden lages vil Fotballspillet dekke alle norske språklyder, men noen av spillene vil være aktuelle kun for østnorske dialekter. Spillene trener språklydene i stavelser, noe som er en kjent og allment brukt metodikk i arbeidet med personer med språklydsvansker. Trening av lydene i stavelser vil for mange barn også være veien til lesing. I fotballspillene er dette satt i system med lange (symbolisert med :) og korte vokaler etter konsonantene, som når de settes sammen blir til ord MA:-GE, PÆ:-RE, PEη -ER. Ved de språklydene som skrives med 2 bokstaver har forfatteren valgt å bruke lydskrifttegnet f.eks. η for ng, ʃ for skj/sk og Ç for kj. Dette begrunnes med at det er mye lettere for barn å forholde seg til kun ett tegn for én lyd. Ortografien mener hun uansett vil læres senere.

Spillene ble opprinnelig laget til en fotballinteressert gutt i 2. klasse som strevde med å trekke sammen konsonant/vokal i lesingen. Kunsten å lese i form av sammen-

trekning av lyder mestret han etter hvert gjennom mange fotballspill med stavelser.

I arbeidet med språklydsvansker har de fleste logopeder erfart at på langt nær alle barn lærer lydene de strever med fort. Som oftest er det behov for utallige gjentakelser. Vi har da en utfordring med å variere treningen for å få barna motivert til å fortsette. Fotballspillet kan være med på å gi variasjon. Forfatteren anbefaler å legge inn en liten ekstra premie i form av klistermerke eller noe spiselig, til den som først skårer mål, for å øke motivasjonen. Jeg har selv erfart en andreklasser gutt som har fått ny motivasjon til artikkelstasjonstrening etter han ble presentert for fotballspillet. Det er viktig for ham å vinne/skåre mål og derfor forholder han seg til spillereglene om korrekt uttale.

Fotballspillet er enkelt å dra med seg i veska, det fyller lite. 18 laminerte ark med spilleregler og spill er samlet til en perm med metallringer. En liten pose med spillebrikker i form av fotballer i ulike farger sammen med en terning som går fra 1 til 4 er festet til en av metallringene.

Spillet kan bestilles hos Cochletten.no.

Pedagogisk utvalg
ved Elsebeth Højsgaard

NORSK LOGOPEDLAGS SMÅSKRIFTSERIE

Bestilling på Internett: www.norsklogopedlag.no

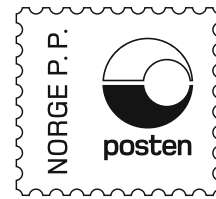
Utgivelser:

Nr. 1 Stemme og stemmefunksjoner hos voksne	Nr. 7 Språkfunksjoner hos minoritetsspråklige barn, unge og voksne
Nr. 2 Kommunikasjonsfunksjoner ved høresidige hjerneskader	Nr. 8 Leppe-kjeve-ganespalte
Nr. 3 Svelgefunksjoner hos voksne	Nr. 9 Løpsk tale
Nr. 4 Forebygging av barneheshet	Nr. 10 Funksjonell kommunikasjon og afasi
Nr. 5 Dysleksi	Nr. 11 Barns tidlige lydutvikling
Nr. 6 Stammer og andre taleflytvansker hos barn	

KURS & KONFERANSER

Tidspunkt	Tema	Sted	Nettadresse
Fortløpende	Alle logopediske emner		http://www.statped.no/Kurskalender/
12. januar 2016	Grunnleggende innføring i SymWriter og InPrint	NAV Hjelpe- middelsentral Hedmark	https://tjenester.nav.no/kurs/kursliste/
14. januar 2016	Rolltalk - innføring	NAV Hjelpe- middelsentral Vestfold	https://tjenester.nav.no/kurs/kursliste/
19. januar 2016	Tobii communicator innføringskurs	NAV Hjelpe- middelsentralen Vestfold	https://tjenester.nav.no/kurs/kursliste/
21. januar 2016	Tobii Dynavox læringskurve for øyepeking og blikkstyr	NAV Hjelpe- middelsentral Rogaland	https://tjenester.nav.no/kurs/kursliste/
21. januar 2016	SVANTE-N Testverktøy for artikulasjons- og nasalitetsvansker	Heimdal	https://kurs.statped.no/
21. – 22. januar 2016	Talk Tools nivå 1	Røyken	www.barnasspraksenter.no
26. januar 2016	Norsk med tegnstøtte (NMT)	Paradis	https://kurs.statped.no/
03. – 05. februar 2016	Oral Placement therapy level 3	Odense, DK	www.birdhouse.dk
11. – 12. februar 2016	Talk Tools nivå 1	Tromsø	www.barnasspraksenter.no
14. – 15. mars 2016	ISAAC konferansen Danmark	Bredsten, Danmark	www.isaac.no
17. mars 2016	Innføringskurs Boardmaker	NAV Hjelpe- middelsentral Vestfold	https://tjenester.nav.no/kurs/kursliste/
14. – 15. april 2016	Talk Tools nivå 1	Kristiansand	www.barnasspraksenter.no
06. – 07. juni 2016	Talk Tools nivå 2	Bodø	www.barnasspraksenter.no
09. – 12. juni 2016	Landsmøte og etterutdanningskurs NLL	Ålesund	www.norsklogopedlag.no
08. – 11. august 2016	ISAAC conference 2016	Toronto, Canada	www.isaac.no
21. – 25. august 2016	30. World Congress of the International association of logopedics and phoniatrics	Dublin	www.ialp.info

Informasjon om Kurs/konferanser skal innholde
Dato/Tema/Sted/Kontaktpersoner

Avsender: NLL v/ Ingvild Roste, Karl Flods vei 26, 0953 Oslo

INNHOLD

Redaktøren <i>Melanie Kirmess</i>	s. 3
Nytt fra styret <i>Solveig Skrolsvik</i>	s. 4
Tekniske hjelpemidler for personer med taleflytvansker: Hva er det? <i>Iselin Stellberg, Siv Andresen, Kirsten Howells, Malin Dalby, Ragnhild Rekve Heitman, Åse Sjøstrand, Ane Hestmann Melle og Aina Vedvik Omdal</i>	s. 6
Mestring og trivsel hos elever med minoritetsbakgrunn i skoler der majoritetsspråklige elever er i flertall <i>Marie-Lisbet Amundsen og Per E. Garmannslund</i>	s. 10
Omtale: NLLs etterutdanningskurs og landsmøte 2016	s. 18
Referat: 5th annual European Society for Swallowing Disorders Congress <i>Maribeth Caya Riveksrud, Päivi A. Tupala, Eli Anne Kjølsberg</i>	s. 21
Referat: Arbeidsmøte i CPLOL <i>Katrine Kvisgaard og Signhild Skogdal</i>	s. 24
Ikke mer synd på oss enn andre <i>Martin Aasen Wright</i>	s. 28
Skattekosten <i>Jannicke Vøyne</i>	s. 30
Presentasjon av ph.d. prosjekter <i>Christiane Haukedal</i>	s. 33
Yrkesetikk <i>Trine Lise Dahl</i>	s. 34
Masteroppgaver master i logopedi – Universitetet i Bergen	s. 35
Referat: Revisjon av Nasjonal retningslinje for behandling og rehabilitering ved hjerneslag <i>Melanie Kirmess</i>	s. 36
Logopedisk tips: Nettressurser for støttet samtale for afasirammede <i>Melanie Kirmess</i>	s. 38
Pedagogisk utvalg: Språklydspillene – Fotballspillet <i>Elsebeth Høysgaard</i>	s. 41
Kurs & Konferanser	s. 43